

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto IV.

V Celovci, 1. aprila 1884.

Štev. 4.

Kmetski triumvirat.

Historičen roman. Spisal Anton Koder.

Peto poglavje.

Z ogujenim jeklom umorili
So mi nebeško luč očij,
Da božjih čud v prirode krili
Uživati mi močt ni.

S. Gregorčič.

Mračilo se je že isti večer, ko se je vračal stari Marko Gregorič iz Zagreba domú. Poslal ga je bil tja že dan poprej njegov sin Ilija, da se s poprej omenjenim trgovcem o pogodbi za nakup orožja bolj natančno pogovori. A še tudi nekaj drugega skrivnega posla je imel pri Ilijevih prijateljih v mestu in po sosednih vaseh.

Sredi teh opravkov zvé grozno novice o grajščakovem zlodejstvu. Hitel je torej domú. Nepopisljiva krivica je pospeševala njegove stare korake ter mu ogrevala sivo glavo z mladostnim navdušenjem. V dolini blizu domovja sreča mladega Guzetiča. Objel in poljubil je slepca poslednji ter ga pozdravil s tresočim glasom: „Brate, naša ura je prišla, mera se je napolnila.“

Razumel je starec, kaj pomeni ta pozdrav.

„Bog blagoslovi delo vaših rok, junaci, in usliši naše solze!“ odgovoril je slepec in pristavil: „Za vas me ne skrbi. Vi ste možje, ki si pomorete sami, le Jelo, ubogo dekle milujem.“

„Moja desnica, brate, bode jej trden ščit kakor zid, prisegel sem jej danes,“ vzklikne navdušeno mladeneč in objame iznenadnega slepca, ki je umel, kaj pomeni tak odgovor.

„Bog blagoslovi vajino ljubezen in vama podeli vesele dni v domovini, srečnejše kakor vašim dedom!“ odgovori resno starec ter položi v

znamenje blagoslova skleneni roki na prsi. „In Ilija, moj nesrečni sin Ilija ni deležen v tem trenutku sreče svojega otroka. On je postal prvi mučenik za našo sveto stvar!“

„Le za trenotek, brate, odtegnen nam je naš prvi voditelj. Njegovo trpljenje pospeši naš namen enako iskri, ki jo zanese vihar v vnebokipičeo gromado,“ odgovori Guzetič in stisne slepecu desnico za slovo ter ga poljubi v lice.

Polna luna je svetila isto noč in obsevala na pol razdrto poslopje Ilije Gregoriča na strmini. Okrog po holmih pa so si zažigali ognje trgavei. Tudi na dvorišči razrušenega poslopja gorel je mali ogenj. Nežna dekličina roka ga je skrbno netila, in marsiktera biserna solza je padla iz njenega očesa med tem poslom na ognjene ogorke. Na nasprotni strani sedel je starec in zrl nepremakljivo v plapolajóci ogenj, kakor da bi bil občudoval njegovo lepoto, in vendar je bila zaprta luč njegovim očem.

Po dolgem molku izpregovori prvi starec:

„Jela, sedi k meni in daj si potipati lice, da se prepričam, ali ne jočeš; kajti jok, zapomni si dobro, škoduje očem.“

Izgovorivši potegne starec z desnico po svojih očeh, kakor da bi hotel s silo odstraniti temoto, ki se je vlegla za vselej na njegove oči.

„Mirna sem, oče, in moje oči so suhe,“ odgovori deklica potém. Vendar pa nekoliko zarudi v blede lice, kakor da bi se sramovala majhne laži, ktero je izustila iz ljubezni do svojega deda; kajti rudeče, v solzah utopljene bile so njene oči. In ko prisede potém k svojemu dedu, po- boža jej slepec razgorelo lice in pravi:

„Jela, nesrečna je danes naša hiša in naši bratje krog in krog. Vendar ne boj se! Tako ne ostane večno. Pravica železna vrata prebije. Ti si mlada, ti učkaš in moraš čakati, da se prepričaš o resnici prorokovanja svojega deda.“

Zopet utihne starec pri teh besedah in si nasloni glavo v dlan, kakor da bi hotel reči: „Jaz pač, jaz nimam pričakovati ničesar več na svetni; jaz sem bil rojen le v trpljenje, v večno trpljenje!“

Zapazila je deklica to skrivno dedovo togo.

„Oče, hladna sapa piše raz pogorja. Če hočete, pojdiva v hišo! Z deskami si napraviva nove duri in okna zagrnem s smrekovimi skorjami, ki leže pod steno. Bolje bode ondi kot pod milim nebom za vas.“

„Ostaniva tú, moje dete! Moj život ne vé, kaj je mehkužnost in razvada. Le ti se varuj, Jela! Tvoje življenje ima še vso bodočnost pred sebj, moje je brezkoristno.“

Izgovorivši pa veli starec svojej tovaršici, naj bližje k ognju prisede in naj ne pozabi svoje lastne osebe. In potém je vestno popraševal o dogodkih v minolej noči in o krivici, ki je razrušila ta nesrečni dom.

„Prepričan sem, predrago dete moje, da bode užival nekdam svobodne dni naš premili narod in da bode rešen pijavk, ki mu grené sedaj vsak trenotek življenja,“ govori nató slepec. „Le nekaj mi teži srce. Vendar, ali ni morda samo naključje, da je izvoljen baš tvoj oče, da pridobi sebi in drugim, kar se je ponesrečilo njegovemu očetu in njegovemu dedu? Vedi, Jela, da je padel tvoj praded v boji za pravico svojih rojakov baš pred sedemdesetimi leti, in jaz tvoj ded nisem bil srečnejši. Kaj trdim srečnejši?! Saj „neproste dni živeti nočém enáke,“ je dolgotrajajoča smrt, mrtvo truplo, v katerem živi nesrečna duša.

A zakaj ti vzbujam, Jela, nocój žalostnih spominov? — Zató da se tolažiš v tej nenadni nesreči pomislivši, da biva gorjé na našem rodu, odkar se spominja zgodovina njegovega imena. Upaj torej toliko trdneje, da mora nehati ono gorjé prej ali pozneje!“

Utihol je starec pri teh besedah in si zakrije z obema rokama oči.

„Jela!“ nadaljuje s povzdignenim glasom. „Znano mi je, da si jokala obilo solz, da so ti zarudele oči, da te je skelela dnevna svetloba, ko so se ti one zopet razjasnile. A pomislila nisi, kako neizmerno srečna si sredi svoje neizmerne toge.

Preljubo dete, jaz poznam moža, ktereга je zadelo, kakor minolo noč tvojega očeta, nenadno gorje, ker je bil poštenjak ter ni smatral samega sebe in svojih sosedov za brezumno živino, ki je stvarjena v večno sužnost, in ker si je upal javno izgovoriti svoje misli zatrjujóc, da ima vse človeštvo enake pravice na svetu. Oblegli so zaraditega buriči v noči njegovo hišo. Oropali so mu vse imetje. Spodili so njegovo ženo in otroke po svetu, njega pa zaprli v temno mokrotno podzemeljsko ječo. Baš štirideset let je minolo letos od tega. V to mokrotno votlino, premilo moje dete, pa se ni čula nobena tolažba, ni posijalo nikdar solnce. Pet dolgih strašnih let je upiral jetnik zastonj svoje oči proti izhodu, od koder je upal rešitve. — Ali neko jutro je čakal zastonj po prečutej noči dnevnega žarka, ki mu je naznanjal do sedaj vsaj slab razloček med nočjo in dnevom, med temo in svitom. Nemiren je postal zaraditega. Klical je, kolikor so mu pripuščale slabe moči, naj mu dovolijo vsaj mali žarek dnevne svetlobe v ječi. Čul ga ni nihče. Oslabél je strašnega čakanja. Pojemal je njegov glas. Skeleti so ga jele nepopisljivo oči, in strašna slutnja se mu vzbudi v prsih. . . . Izgovoriti niti misliti si ni upal svojega strahú. Izpraskal je napósled kamen iz stene, zgrabil ga je in jel kresati po kamenitem ozidji, da so mu krvavele roke. Gledal je s strahom pričakujóc, kdaj se ukreše iskra, spomin solnčne svetlobe, ktero si je stvarjal toliko potov v otožnih urah in dolgih nočéh. — Zastonj! Planol je potém kvisku kakor blazen. Vrgel je kamen v zid, da se razprši v pesek, sam pa omahol na zemljo

in obupno zakričal: Gorjé, moje oči so izgubile zadnjo moč! — In od tedaj ne gledam nikdar več zlatega solnca!“

Pri teh besedah preneha starec in se obrne od ognja v stran. Črez nekoliko pa še pristavi: „Jela, ozri se v moje oči sedaj in povej, ali so one zaslužile takovo kazen!“

Odgovorila ni deklica, le vzkliknola je boječe:

„Nesrečni oče, kaj pričakuje ondi zdaj tudi vas?“

„Čudna osoda!“ vzdihne starec. „Pred sedemdesetimi leti praded, pred štiridesetimi ded in zdaj oče tvoj, moj sin Ilija! Kdaj bode polna kupa našega trpljenja?“

Žalostne so bile te besede, ali vendar se opogumi slepec in nadaljuje zaupljivo:

„Čudno naključje, da se je v énej noči izpremenilo toliko v našej hiši. Steber, na kateri si se naslanjala do sedaj, Jela, pričel se je majati. Vendar v istem trenutku prišel je blag mož ter ti ponudil svojo desnico, ki ti naj nadomestuje tvojega očeta.

Jela, podaj mi roko! Po njej se hočem prepričati, ker ti ne morem pogledati v oči, koliko je resnice v tem posebnem naključji!“

Naslonila se je deklica na deda in položila roko v podano jej desnico. Starec pa govori mirno:

„Srečen sem tudi jaz zaradi tebe sredi neizmerne toge, preljubo moje dete. Tvoja tresoča roka spričuje mi več kot obilo besed. Res je torej, kar mi je zatrjeval Guzetič baš nocój, ko se mi dozdeva čas pomenljiv in osodepoln!“

„Tako je govoril slepec in poljubil na čelo svojo vnukinjo. Žalibog da ni mogel videti, kako je zarudela med njegovim govorom deklica v lice in kako je za trenotek zažarela nepopisljiva sreča iz njenega samih solz rudečega očesa.

Razumela je dobro deklica, kam merijo dedove besede, ali odgovarjala jim ni z jezikom in z glasno zahvalo. Oklenola se je strastno njegovega života in dejala:

„Oče, recite, da ni greh misliti v tem trenutku ná-se in na nekoga, ki čuti z nami našo nesrečo!“

„Jela, jaz blagoslovljam tvojo odkritosrčnost in zaupanje, ki je staviš v me. Hvalim tudi osodo, ki ti je poslala v pomoč krepko roko v trenutku, ko si zapuščena od vsega sveta. Veruj mi, tvoj bodoči ženin je blag človek! Opazovati sem imel priliko njegov značaj in poštenost. Vedel sem tudi davno že, kaj ga vodi pogostoma v našo hišo, akoravno ni govoril do sedaj besede o tem. Toliko lepše pa je, da se je pokazal baš v uri nesreče pravega moža, poštenjaka, ki ne zapira durij za seboj, ko trka gorjé na vrata znancev in prijateljev.“

Molé in kakor zamaknena poslušala je deklica starčev govor. Vsaka njegova beseda je poviševala vrednost one podobe, katero je nosila že dolgo skrivaj v prsih.

„Čudno, nerazumljivo naključje, da si postala nevesta, moje dete, v trenutku, ko se ópira nova, kdo vé, če ne osodepolna doba tvojemu domovju.“ povzame zopet starec. „Srečni nevestini dnovi ti ne sijajo nasproti, a tega se ne straši! Morda te obdari pozneje nebo z nekaljeno srečo in odškoduje za sedanje gorjé. Vendar ne stavi previsoko svojih nad in ne zidaj že zdaj gradov v oblake! Malo moramo zahtevati, če hočemo, da se nam podari mnogo, pravi naša vera. Okoliščine, v katerih se ti je odprlo nebo tvoje mlade ljubezni, so žalostne. Jaz jih zovem éadno naključje. Da bi ti ne bili krivi proroki, to je presrčna želja tvojega deda!“

Slepec preneha pri teh besedah. Órez nekoliko pa pristavi: „Govorim naj jasno s teboj, moje dete. Odkril mi je nocój tvoj ženin svoja éutila. Ponudil nama je pa tudi vsaj začasno svoje varstvo na lastnem domu. Z veseljem sem sprejel to pomoč zaradi tebe. Jaz sam je ne potrebujem mnogo. Kaj sem tudi hotel? Teško mi je slovo od svojega domovja. A kaj govorim od domovja? Poglej te razvaline. To ni naše domovje več, to je žalosten spomin vnebókipeče krivice. Zaraditega preéujeva nocój zadnjokrat na tej višini. Jutre ko posije solnce, pa me pelješ na novo domovje k svojemu novemu zaščitniku.“

Otožno so donele te slepčeve besede. Dozdevalo se je njemu samemu, kakor da bi odmevalo iz nižave: „Starec, zá-te ni domovja, ni počitka nikjer! Ti si rojen v véčno gorjé!“

Šesto poglavje.

O ženstvo, ženstvo, največji dobrotnik
 Cloveštvu bi bil oni, ki nas reši iz tvojih okov.
Heine.

Lepo se je dvigovalo za naše povesti nad selom Stubico obsirno kmetsko poslopje. Bilo je zidano v eno nadstropje, za isto dobo nekaj nenavadnega med hrvatskim in slovenskim kmetstvom. Tudi stranska poslopja so pričala, da gošpodari tú premožen kmet, ki bi se vsaj po zvananjem lahko prišteval grajščakom. Óeravno posestnik tega lepega domovja ni bil grajščak v pravem pomenu besede, vendar navaden kmet tudi ni bil. Že davno so si pridobili njegovi dedje zaradi posebne pomoči, ki so jo v denarjih skazovali grajščakom, lep naslov beg ter bili na pol svobodni kmetje. Takova éast pa jih je sevéda veljala precej hlimbe in ponižnosti proti grajščakom.

Stoprav sedanji posestnik se je bil iznebil tega nepotrebnega hlapčevanja. Smatral se je videzno popolno prostim možem. Denarne zveze njegovega očeta z bližnjimi grajščaki, ktere je prevzel po njegovej smrti tudi on, zagotavljale so mu vsaj na videz neko neodvisnost in posebno čast med kmetstvom. Ta kmetski častni beg bil je naš znanec Gubec.

Trditi moramo, da je položaj, kakoršen je bil njegov, tedaj bila častna izjema. Klečeplazil ni pri vladi in grajščakih, da bi si pridobil po tem potu plemenitaštvo in še večjih pravic. Ostal je zvest svojemu stanu. Kmet je bil z dušo in telesom in kmetstvo je ljubil in spoštoval. O tem je vedel pripovedovati vsak kmetič v okolici na daleč okrog. Za vsakega namreč, ki je iskal v svojej bedi pomoči pri njem, imel je Gubec tolažilno besedo. Temu je posodil novcev, drugega je rešil kar skrivaje zarubljenja in tretjemu je, če se mu je dozdeval zaupanja vreden, zašepetal na uho: „Molčimo in trpimo še nekaj časa! Naša beda ne traja večno. Tudi nam posveti nekdanj popolna svoboda.“

Naravno je, da je bil beg Gubec zaradi poslednjih izvenrednih svojih lastnostij priljubljena oseba. „Da, še mnogo več! Marsikteri zaveden kmet se je že oziral davno moléé po njem in si mislil:

„Če nam more pomagati kdo, Gubeu edinemu bode to mogoče nekdanj. Ko bi rekel on, zgrabi za orožje in išči in piši si sam svobodo in pravico, ne pomišljal bi se za trenotek ne.“

Želja in pohlep po časti in vrhovnosti pa je jako zapeljiva in mnogo potov slepeča stvar. Zaraditega je imel Gubec med inovitimi kmeti, ki so se tudi čutili poklicane, da uplivajo na zboljšanje kmetske osode, manj prijateljev kot med priprostimi. Prvi so videli namreč v njem velikega tekmeča v nadomisljevanj bodočej časti in nekoliko preponosnega proti njim samim. Vendar pa niso kazali srda in sovraštva do njega. Bil jim je prva oseba že zaradi svojega obilnega premoženja in upliva, ki ga je imel pri gosposki, poslednjega pa so začasno potrebovali i najboljše sami.

Pri Gubeu bil je teden dnij po Tahy-jevem grozodejstvu zopet kmetski zbor. Pasanec, Guzečič in še nekaj veljavnejših kmetov iz obližja bilo je zbranih ondi v posvetovanje. Glavni predmet temu posvetovanju je bil Tahy-jev poslednji zločin v Brdovci in zapor Ilija Gregoriča.

„Zadnji dogodki, prijatelji, so tudi naše največje črnogledstvo prekosili. Hiteti moramo z resnimi svojimi ukrepi, da ne zamudimo najlepšega časa in priložnosti za skrivno delovanje.“

S temi besedami pozdravi beg Gubec zbrane može in vpraša nató, ali nima kdo izmed njih nujnega predloga, ki potrebuje najprej izvršitve.

Tiho je bilo nekaj časa potém v družbi. Radovedno so se pogledovali možje in čakali, kdo se oglasi prvi za besedo. Napósled vstane Guzečič in govori z resnim glasom:

„Težko ni pogoditi, o čem se naj sklepa najprvo. Ves naš bodoči črtež je neveljaven, ako mu manjka izvrševalca, moža, ki je edini zmožen pokazati v dejanji, da naše prvo posvetovanje in bojne določbe niso bile sklenene za šalo.“

Klici: Ilija Gregorič, naš bojni vodja naj živi! odmevali so po tem nagovoru. Tudi prvomestnik je glasno pritrnil navdušenju za Ilijo Gregoriča, akoravno je zarudel pri zadnjih, dokaj pomenljivih besedah. Zabljenega se je čutil Gubec zaradi prelaskave hvale, ki jo je izrekel Guzetič o svojem tovariši, a razumen je bil dovolj, da ni javno kazal svoje velike občutljivosti in samolubja, ki mu je zatrjevalo, da je le on edini duša vse družbe in zagotovilo o mogočnosti storjenih sklepov.

„Dobro mi je znano, kaj nam je Ilija Gregorič,“ povzame Gubec besedo. „Prav je, da se zanimate v prvej vrsti za njegovo osodo, prijatelji, in baš danes je priložnost, da se posvetujemo resno o tej zadevi. Zaraditega vas pozivljam, da izrečete svojo misel, na kakov način naj poskusimo osvoboditi svojega prvega voditelja, kakor trdite.“

Razumeli so kmetje poslednje besede in dobro vedeli, da se glasé nekako ostreje po prevelikej hvali, ktero je skazoval Guzetič Iliji. Obotavljali so se zatorej s početka svetovati kaj o Ilijevej svobodi. Ali mladi kmet Vikič meni napósled, da zasluži Tahy-jevo zločinstvo največje maščevanje. Zažge naj se mu grad na vseh ogljih in reši s silo Ilija Gregorič, svetoval je v svojem navdušenji. Gubčeva soseda Daniel in Lazar, krepka možaka, ki sta se bojevala že oba proti Turkom, pa zatrjujeta, da bi bilo najboljše skrivaje ujeti Tahy-ja in pustiti ga tako dolgo na skrivnem kraju, dokler ne oddá sam pisanega povelja, naj se oprostí njegov jetnik Ilija ter se mu izplača popolno odškodovanje zaradi prestane krvoločnosti.

Gubec je pritrjeval poslednjima nasvetoma, ali tako, da se ni vedelo prav, ujema se li z njima ali ne. Hotel je že zvedeti po glasovanji, kateri svet ugaja večini, kar vstane mladi Guzetič rekóč:

„Jaz sem odločen protivnik vsakej sili, s ktero hočemo že zdaj braniti svoje pravice. Kdor hoče uničiti naš črtež in v drugej vrsti brezdvomno našega vrlega prijatelja, ki ima po svojej sedanjej osodi zaradi odličnega svojega rodoljubja sveto pravico do naše dobro premišljene pomoči, glasuje naj za prezgodnjo silo. Jaz svetujem, da skrivajmo svoje moči do odločilnega trenutka. Zaraditega vam prigovarjam sledeče:

„Znano vam je, da se bliža letošnja trgategv svojemu koncu. Navada je, da se ta dogodek slovesno obhaja. Pokažimo tudi mi, kakor da bi bili najsrečnejši kmetje zaradi kapljice vina. Napravimo javno narodno veselico in povabimo tudi grajščaka Tahy-ja, kakor da bi nam bil največji prijatelj. Ko prikipi veselje do vrha, pa pošljimo Ilijevo hčer, naj javno prosi milósti za očeta. Udal se bode Tahy, tako upam vsaj

jaz, pri tej priliki. Prezgodnje prelivanje krvi se tedaj zabrani, in naš prijatelj je rešen bolj gotovo kot po sili, ki uniči lahko vse naše bodoče namene. — Ako pa ostane zločinec nepremakljiv, tedaj pa spoznamo, da nam je le v sili iskati pomoči, — da ali zmagamo z njo — ali pa poginemo do zadnjega moža!“

Navdušeno je govoril Guzetič te besede. Zopet mu je donela občna pohvala od zbrane družine. Le prvomestnik Gubec zarudi pri tem nasvetu in občnej pohvali.

„Ali ni sramotno mladej, najlepšej deklici javno moledovati milosti pri zločinci? Samo ta ugovor imam na poslednji nasvet,“ opomni nekako osupnen prvomestnik Gubec.

„Prošnja ni sramota, osobito če obljubuje več nego sila ter brez dvoma zagotavlja svobodo našemu odličnemu tovarišu,“ odgovori kratko Guzetič Gubčevemu ugovoru.

„In ako se posreči po tem potu Ilijeva svoboda, bode slovesen isti dan; saj praznujemo lahko skupno tedaj tudi veselo poroko — njegove hčere,“ pristavi Gubec z glasom, s katerim je bilo težko soditi, ali prihaja iz prijateljskega sočutja ali iz le na pol zakrite nevošljivosti.

Ozrli so se možje pri teh besedah eden proti drugemu; kajti vedeli niso, komu so namenjene te besede. Le Guzetič je sprva lahko zarudel, potem pa plačal prvomestniku nagajivo hudobnost z enakim plačilom; saj je le on sam znal tolmačiti temni namen njegovih besed.

„Zameriti bi ne bilo istemu, ki bi hotel praznovati v tako resnem času, kot je sedanji, praznik svojega srea. Ali ko bi poskušal storiti to možak, ki je že okusil ljubezni mlaj, zamerilo bi se mu povsod brez izjeme.“

Stoprav poslednji stavek je raztolmačil zbranim možem pomen Gubčevega in Guzetičevega besedovanja. Neprijetno jim je bilo poslednje pričkanje v tako resnem zboru. Vedeli so namreč dobro, da si je skušal vdovec Gubec pridobiti srce Ilijeve hčerke Jele, ali — in to je bilo nerazumno vsemu svetu — uboga kmetska hči je odrekla videzno brez uzroka izvrstnej ponudbi bogatega bega. Zbrani možje so pa sodili sedaj, da je danes rešena zanimiva uganjka in da je mladi Guzetič srečen ženin najlepše deklice v čelej okolici.

V resnici pomembe poln bil je ta trenotek, ko se je skrivnost dveh ljubečih sre razglasila v tragediji kmetskega triumvirata, in mogočno je uplival ta slučaj, dà lahko bi rekli odločilno, na najpoglavitnejše njene momente.

Omenjala se ni v današnjem zboru srečna nevesta niti se častitalo pričujočemu ženinu, kakor da bi bil hotel vsak s svojim molčanjem o tej zadevi pokazati, kako neprijetno se je vsilil skriven razpor v navdušeno delovanje za pravico nesrečnega kmetskega naroda.

Sklepalo se je sicer mirno in uspešno potém, kakor da bi ne bilo nič motilo rodoljubnega zbora, o naredbah za Ilijevo oproščenje, ali dober opazovalec bi bil vendar lahko uvidel, da se nekako izogibljeta Gubčev in Guzetičev pogled in da Guzetič odslej odločneje naglašuje svojo oblast v sklenenem triumviratu.

Po dolgem besedovanji obvelja po glasih določen predlog Guzetičev o namerjavanem osvobojenji Ilije Gregoriča; kajti brez njega se je vsakemu skoro nemogoč dozdeval najmanjši napor za zboljšanje narodne osode. —

Isti večer korakata iz Stubice po stranskem potu proti severju dva možaka. Mlajši je bil zamišljen in videzno slabe volje. Kratko je odgovarjal tovarišu, ki ga je skušal pomiriti zaradi neke neprijetne stvari.

„Pustil bi domovino in vse v nemar, ko bi mi bilo le mogoče ter ne bil dal častne besede vam, da posvetim vse svoje moči v občno korist,“ pravi po daljšem molčanju mlajši mož in postane na višini.

„Ne bodi tako občuten, Miho! Naša prevelika občutnost sploh podira nam navadno, kar sezida naša moč. Gubec ne tehta besed, in tedaj ni tudi nam potreba tehtati prenatano njegovih,“ odgovori tovariš in urneje dalje koraka.

„Ali že nisi davno sam opazil, da naglašuje vedno in vedno svojo lastno osebo, da jo postavlja povsod na površje, kakor da bi ne bila midva še ničesar storila?! In vendar sva že čestokrat postavila svoje življenje v nevarnost, in le najina in Ilijeva zasluga je, da je skoro dozorelo naše podvzetje; le ugodnega trenutka še potrebuje, da se pokaže v svojej nepričakovanej moči.“

„On je najstarejši izmed nas. Velik upliv ima pri odličnih naših značih na Kranjskem in Štajerskem; zaradi tega mu pustimo svojelastno podeljeno si poveljstvo. On ni slab človek, in neizmerni njegov pohlep po časti more le koristiti našej stvari in nam sploh!“

„Sebičnež je v velikej meri. Zasluge drugih bi rad svojim lastnim prišteval. Poslednje, prijatelj, je pomenljivo. Bojim se, da spoznamo to v trenutku, ko je prepozno.“

S posebnim naglasom je govoril poslednje besede mladi mož, naš znanec Guzetič, svojemu tovarišu Pasancu, in nekako skrivnostno še pristavi potém:

„Spominjal se še bodeš nekdanj, prijatelj, a bode morda prepozno, mojih besed, s katerimi sem priporočal Ilijo za voditelja. On je pravi mož, čist kot zlato in pogumen kakor lev. Dokazal je poslednje dovolj v svojej dosedanjej nesreči, — o Gubci pa nimamo do sedaj niti najmanjšega dokaza o teh čednostih. Po mojej sodbi ga le častiželjnost vodi v našo družbo. Ko doseže svoj namen, nas zapusti in morda nas tudi noče poznati več.“

„Guzetič, ti si érnogled in nehvaležnež!“ odgovori pri tej priči Pasanec in položivši desnico na tovariševo ramo, polglasno nadaljuje:

„Samo sree govori danes iz tebe, samo sree, prijatelj, ti pravim jaz. Razžaljenega se čutiš, ker ti ni on, niti smo ti mi častitali o tvojej nežnej zadevi. Ne zameri njemu in tudi ne nam poslednjega! On ni mogel storiti tega; saj veš, da se je zagledal štiridesetleten vdovec v nežno golobico in sicer brez uspeha. Mi pa, povém ti odkrito, nismo veseli srčnih zvez v resnem času, ki zahteva za ozbiljno delovanje célega moža.“

„To je razžaljivo, prijatelj! Kdo more oporekati meni hladnokrvnost in brezdelavnost, kdo more nasprotovati mojej zvezi z Ilijevo hčerjo?“ povzame še bolj nemiren Guzetič.

„Nihče, prijatelj, nihče kot naša sveta zveza, kot naš, kakor pravite, triumvirat! Oboje se skoro ne strinja; saj je éno samo dovolj, da zveže začasno vse tvoje moči, da drugemu ne ostane drugega kot prazno ime.“

„Laž je poslednje in nemogoče povrh!“

„Žalibože, da nežna zveza ne moti samo tebe v tem trenutku, temveč hladi tudi našo iskrenost. Saj sem ti povedal Gubčevo razmerje v tej zadevi. Mogoče ni, da bi poslednje koristilo našej stvari.“

Moléé koraka dolgo časa potém Guzetič poleg svojega prijatelja. Prišedši na razpotje, pa pravi: „Brate, naše razmere niso najboljše. Ilija v ječi, Gubec ponosen svojeglavec, in midva sama premalo uplivna. Vendar, ne obupajva! Če se nam posreči osvoboditi Ilijo, zaverim te, bati se nam ni popolnega razpora. On uredi urno, kar je zamujenega in razdrtega sedaj, kakor praviš.“

Dolgo sta še govorila za slovo na razpotji naša zuanca. S prijateljsko odkritosrčnostjo in zaupanjem odkrival je pri tej priliki Guzetič, kako neizmerno ljubi Ilijevo hčer. Kako je srečen in nesrečen zaradi tega, ker spozna sam, da ne more njegova ljubezen biti na korist občenej stvari, ali vendar ne more ukrenoti drugače sedaj. Zatorej želi toliko bolj, da se prej ko mogoče uredijo in zjasnijo njihovi črteži. Življenje med upi in strahom, med brezdelavnostjo in kovanjem zlatih gradov postaje mu pusto.

(Dalje pride.)

Národne pesni.

Iz predvorske fare. Nabral Mat. Valjavec.

Leta 1850., ko sem bil še učenec ljubljanske gimnasije, jel sem nabirati narodne pesni. Nekaj sem jih nabral v rojstnej vasi na Beli, pičle pol ure od Predvora, največ pa mi jih je pela neka Šavsova Mica iz Predvora, ki je v Ljubljani stanovala s svojim sinom mojim vršnjakom

in se živila tačas s tem, da je učence imela na stanu in hrani. Predvòr je fara na Gorenjskem miljo nad Kranjem, kjer se začenja kokrška dolina. Govori se: kam greš? pred Dvor; kje si bil? pred Dvoram, ali od kod greš? iz Predvòra, t. j. izpred Dvora. Kako se slovenščina tam govori, opisal sem nekoliko v programu varaždinske gimnasije leta 1858., kjer je dodanih tudi osem narodnih pesnij, ki se tukaj na konci zopet ponatisneje; kajti kar je po programih, večjidel je težko pristopno in dostikrat kakor da bi ne bilo nikjer. Pesni sicer niso nič kaj posebnega, ali vendar ne kaže, da bi se kar pozabile; dá se namreč iz njih sklepati, kakšen duh je vel po tistih krajih še malo pred tridesetimi leti, in v njih se nam kaj lepo zreali i dotično gorenjsko narečje.

1. Draži brat od ljubega.

Poh Prajsam pa ni britofa,
 Poh Prajsam pa ni drujga
 Kokr zelena gmajrnca,
 Po nja pa teče Drajbica,
 Na nja pa pere dékralca,
 Perè pa srajce sljárove.
 Dva vándrovca mem prideta
 Davnz sta že izvándrowa
 Komej letos nazáj prswà.
 Vándrovca tako govor'tà:
 Kaj pa ti péreš, dékralca?
 Jest pérem srajce sljárove,
 Enà je moj'ga ljub'ga,
 Ta druga je pa bratova.

Na gmájrnca je bratze vjèt
 Mraúwz je že sedim let,
 Na gmájrnca je pokorán
 En zelen kowtr óéz-tnj dján.
 Kogá pa b' ti drlj záw'wowa
 Al brata al pa ljub'ga?
 Ljub'ga n'zè drlj k' do drujga
 Brascà dokler b' živa b'wa.
 Potegnu j' 'z nóžinc vojstr meč,
 Votu je déčr gwaw'co preč.
 Nikár nikár továrns ti,
 Drklè rsnico govári:
 Ljub'ga zgrbí druj'ga dobi,
 Brascà zgrbí n'zè več ga ní.

2. Smrt ti.

Dokler s'zm jest póbré rasu
 Zmérej s'zm dve ljubcz jmu,
 Ena je br'wà Kranjica,
 Druga vmado Némčca.
 Pa zapústu s'zm Kranjico,
 Su za vmado Némčco
 Iz te lépe d'žele kranjsče
 Gor na Vóbrstájerje.
 Gorr s'zm pa póbré zbolu,

Bowrn lézow lét' zn dán,
 Pošte viankej s'zm pošljow
 Na vmadó Kranjičco:
 Pošljz m'z, Kranjica, zravje,
 Zravje al pa grénko smrt. —
 Zravja t'z pa že na pošljem
 Zravje sama rada jmám,
 Grenko smrt t'z pa prvószm,
 Grenko smrt t'z rada dám.

3. Šopki.

Dobrě tě jutra, ljuběca,	Dawā s'ym t' en'ga bėwěga
A m' boš kej dāwa p'uš'ljca?	'Z soj'gā srcā vesėwěga;
Dawā s'ym že tě p'uš'ljc lėp,	Dawā s'ym t' en'ga rdėcěga
Kt' s'ym b'wa stāra štirnajst lėt:	'Z soj'gā srcā gorėcěga,
Dawā s'ym t' en'ga pwānwěga,	Dawā s'ym t' en'ga rmėnwěga
'Z soj'gā srcā ta prānwěga;	'Z soj'gā srcā zročėnwěga.

4. Ljubica.

Stoji stoji kām'rcā,	V kām'rci je p'óst'ljca,
Kām'rcā je wěljbana,	P'óst'ljca je pėrnata,
Kām'rcā je wěljbana	V p'óst'ljě leži ljuběca
Gor in dol' māwana,	Lėwš' kokr r'óz'ca.

5. Moj si.

Ras' ras' rožmarin
 Nāj' wljbězn ni se hín;
 Ras' ras' gávtoža,
 Ti si moja ljuběca,
 Ras' nag'wjč'rk rdėc,
 Ljubč'rk moj si, pa je prėc.

6. Ljubezen kranjske dežele.

Čuk s'rdi na wěj'ě, tralala,
 Sova na werėj'ě, hopsasa.
 Kaj boš dote jmėwa? tralala,
 Eno bučo vīna, hopsasa.
 Vīn'ě bova sp'īwa, tralala,
 Bučo bova w'biwa, hopsasa.
 Taka je wljbez'n, tralala,
 Čėle krānjšcė d'žele, hopsasa.

Žrtva ljubosumnosti.

Novela. Spisal dr. Stojan.

(Dalje.)

Pozno v noči je že bilo na večer dne sv. Štefana. Mati Jera in bližnji sosedje so že težko pričakovali Draganu domú. Celi dan ga ni bilo od nikoder.

„Moj Bog, Draganu se je gotovo kaj pripetilo,“ izpregovori globoko vzdihnovši mati Jera, „da se tako dolgo ne vrne. Nesreča ni nikdar sama. Ali je Branka našel ali ne? . . . Morda tudi on leži kje mrtev, ali sneg ga zakriva, da mu ne pridemo na sled. Tako sem izgubila dva otroka na enkrat, in zdaj sem sama, čisto sama na svetu. Le edina Grozdanka mi je še ostala, ali tudi njo menda v kratkem izgubim. Céli dan prevpije dete in prejoče. Ako pa malo zadremlje, strese se dostikrat na celem životu; kar kvišku odskoči in nató jo začjenja lomiti božjast. Tedaj pa ne občuti nič, v lice prihaja črna, in ves život je trd. Tukaj se pač očito vidi, kako deluje strah na otroke. Bog jo reši muke in trpljenja!“

Izgovorivši pa se babica zopet razjoče. Debele solze jej kapljajo na krilo, z rokama pa se poprime krčevito za prsi, kakor da bi si hotela iztrgati srce iz njih.

„Idi spat, Jera,“ prigovarja jej sivolas mož, njen sosed Matevž. „Dve noči že nisi zatisnola očesa. Še tebe se bode lotila bolezen, če bodeš tako neizmerno in neprestano žalovala. Potolaži se, Jera. Bog nas pač večkrat obiše, da ne pozabimo čisto ná-nj. Nesreča je le božje svarilo. Svet se že itak dāndanés malo briga za Boga, in če bi nam še on véasih kake nesreče ali nagle in nepričakovane smrti ne poslal, začeli bi še celó misliti, da ga réš ni več v nebesih. Vse je v božjih rokah, Jera!“

Molimo še eden očenaš in češčeno Marijo za vse verne duše v vicah!“

In molili so za njim vsi zbrani sosedje gospodovo molitev. Tedaj pa so za nekaj trenutkov razgnali nesrečnej Jeri in sebi žalostne misli. Saj našemu kmetu le molitev pripomaga, da ne občuti tako globoko svoje nesreče!

Niso pa še bili odmolili, ko potrka nekdo na vrata, in ko se duri odpró, stopi Videški Dragan v sobo.

„Ali prideš sam, Dragan?“ vpraša ga prva mati Jera. „Ali nisi našel Branka, ali ne véš, kje je? Govori!“

„Vse je zastoj. Nikjer mu ni ne sledú ne tirú. Bog vé, kam je izginol. Ali ne bojte se, mati, zá-nj. On pride gotovo na dan, saj je nedolžen. On pač brez dvombe nič ne vé o Vidinej nesrečnej smrti. Kajti morilec ni on, ne, Branko ni umoril svoje žene Vide, ne, tega ni storil moj prijatelj!“

„Kdo pa, Dragan, kdo pa je morilec naše Vide?“

„Mladi — grajščak — Pontoni sam!“ odvrne skrivnostno sosed, pomenljivo naglašujóč vsako besedo.

Vsi so se čudno pogledali, in sree se je lajšalo vsakemu, možu in ženi.

„Vidiš, Jera,“ pristavi stari Matevž, „kaj sem ti pravil. Branko ni storil tega, on ne more učiniti kaj takega. Blizu osemdeset let že imam na svojih ramah, ali vedite možje, nikdar še nisem slišal, da bi bil umoril kmet, pošten in imovit kmet svojo zakonsko družico. Bodi si pa tudi naš kmet ubog in naj hodi véasih raztrgan po svetu, ali morilec in ubijalec — to ni naš kmet, vedite možje!“

„Tudi mene je to najbolj peklo,“ pritrđi stareu Dragan, „da bi bil Branko, moj prijatelj od mladih let, ustrelil svojo ženo. Pobila in strla me je že bila edina ta misel. Ali verjeti nisem hotel niti mogel ljudskeje govoriči. Saj vé, da je bil Branko pri polnočnicah. Jaz sem ga sam videl v erkvi. Le proti koncu sv. opravila sem ga izgrešil. Ni ga bilo od tedaj nikjer in tudi drugih ga ni nikdo več videl. Gotovo ga je bila prevzela slabost, in on je moral zapustiti erkev. Nató pa je menda šel sam v noči k zdravniku, in na tem potu se je najbrže po naključji kje zamudil ali je pa — onesrečil. A danes sem zopet potolažen, zdaj sem zopet miren in prost vseh hudih slutenj. Le za Vido je škoda, za to mlado in pridno ženo. Kolikorkrat se na to nesrečo zmislím, vselej se me poloti strašen kes, da nisem bil pred dvema letoma grajskemu mladíču zdrobil glavo in kosti. Dà še danes bi mu bil splačal njegov zlobni čin, ko bi mi ga bila dala gosposka v pest.“

„Ali je gosposka prejela grajščaka?“ vprašajo vsi začudjeni. In strmé so poslušali, ko nadaljuje Dragan:

„Včeraj popoldne je našla, kakor véste, komisija, ko je preiskovala mrtvo truplo, v Vidinej glavi precej debelo svínčenko. Vi, mati, ste potém vse natanko gospodom povedali, kako je bilo, in še tudi mene so céli čas izpraševali, ko sem jih vozil v mesto. Vse sem jim bil razložil, kar sem znal od slej in prej.“

Ali ko sem bil danes v trgu ter popraševal ondi po Branku, videl sem, da se je peljal visok gospod v uradnej, zlatom obšitej obleki proti Pontonijevej grajščini. Na vozu pa je še bil žandarm s puško in nasajenim bajonetom. Čudno se mi je zdelo, da se vozi baš na sv. Štefana dan

taka gospoda todi okoli. Radoveden stopim tedaj v gostilno ob cesti in ondi pričakujem, da se vrne gosposki voz.

In rés nisem se motil. V poldrugej uri pride že kočija nazaj, a sedaj je sedel pri tujem gospodu mladi grajšček Vekoslav, zraven kočijaša pa oboroženi žandarm. Ljudstvo je vrelo skupaj in gledalo. A voz ni obstal v trgu, temveč peljal se hitro naprej proti mestu. Ljudje pa so kar strmeli vidéči grajščeka na vozu; čes tuji gospod iz mesta je bil policijski komisar!²

Dragan je govoril resnico. V istini vse je kazalo nató, da si je grajšček sam oskrnil roki s tem hudobnim činom. Tega človeka se je tedaj tudi gospoda polastila, dokler ne pride pravemu morilecu na sled. Ali kdo je pravi zločinec in kje je ta, tega ni vedel nihče, če je tudi marsikdo sumil o njem, najbolj sevéda Vekoslav sam in Brankova mati Jera.

Ali ko je prišel na Pontonijevo grajščino komisar ter si dal pokazati samokres mladega posestnika, postalo je vse jasno kot beli dan. Kroglja, ki so jo bili našli v glavi mrtve žene, prilegala se je popolnoma njegovemu orožju. Tega naključnega dokaza ni mogel Vekoslav tajiti, ne vedéč, od kod vse to prihaja. Zakaj on ni znal, da je njegov ranjki oče dva celó enaka samokresa imel. Enega je bil kupil zá-se, drugega pa za sina. Ob svojega pa je prišel Vekoslav tedaj, ko mu ga je bil vzal Branko v spomin, a drugega je hranil stari grajšček do svoje smrti. In baš ta samokres je bil vzal Vekoslav seboj, ko je šel na božični večer k svojej nekdanjej prijateljici. To je bilo dokaza dovolj, in mladi grajšček se je moral udati svojej osodi.

Nezapopadne so se s prva dozdevale zbranim kmetom novice, ktere jim je razkladal Videški Dragan. Saj si niso mogli tolmačiti, zakaj bi bil baš Vekoslav usmrtil ženo, ki mu ni gotovo storila nič žalega. A konečno so vendar verjeli Draganovim besedam, osobito ker so mogli na tak način odvracati vso sramoto od svojega kmetskega stanú.

„Vida je pač žrtva ženske kreposti,“ pridene stari Matevž. „Grajšček je prišel po noči, ko je bila ona sama domá. Tedaj pa je silil v njo, a ko se mu ni hotela udati, spozabil se je v svojej neizmernej strasti in se maščeval nad njo. Varala ga je njegova pohotnost, goljufalo ga krivo mnenje o kreposti našega kmetskega ženstva. Zatorej ga pa tudi zadéne posvetna in božja kazen, ktero po pravici zasluži.“

Pritrjevali so kmetje zvedenemu stareu. Le edina mati Jera ni obsojala Vekoslava. Predobro je poznala veliko strast svojega sinú, njegovo naglo jezo in ljubosumnost. Z nova so jej stopile v spomin besede in grožnje, ktere je bil Branko večkrat izustil proti grajščaku. In če je še pa povrh pomislila na tó, kako se je Branko obnašal zadnji čas proti svojej družici, tedaj pa si je morala pripoznati, da je le on — morilec lastne

svoje žene. Ali dolžiti in izdajati svojega sinú, ne, tega ni moglo storiti ljubéce materino srce! Vedno se je še tolažila menéč, da pride Branko sam domú ter jej iztrga iz srea strašni sum in éut. Ali njega ni bilo od nikoder. Pretekla je noč, prišlo je jutro, približevala se že ura, ko so imeli vzdignoti mrlíča, da ga ponesó k pogrebu, ali Branka, Vidinega moža, še le ni bilo od nikoder, da bi vzel vsaj slovó od svoje mrtve žene, nesrečne Vide!

To noč ko so ugibali sosedje, kdo je umoril Grozdankino mater, ter molili klecé za ubogo dušo in njeno izveličanje, bil pa je Branko že daleč tam v gorah, kamor še ni bila nikdar prej stopila njegova stopinja. Le smeli in drzoviti lovec je véasih prisopihal v tiste odročne kraje ter prosil v revnej kmetskej bajtici prenočišča. A drugih ljudij ni bilo na tej planini nikdar videti, vzlasti po zimi ne. Sémkaj ni segal vrišč in trušč življenja, ki se razlega v dolini od vasi do vasi, od hiše do hiše. Tú ni bilo sosedov in tovarišev, s kterimi bi se shajal po večerih v vesele pogovore, temveč tukaj si je bil človek sam svoj sosed in tovariš. Edina družba in seseščina bila mu je njegova žena in otroci. Tukaj se ni razlegal blagodonéči glas crkvenih zvonov, ki vabijo kristjana v nedeljo v cerkev, sémkaj ni segal oni vabljiivi odmev, ki doni po dolini, ko vabijo zvonovi človeka na delo in trud.

Samotna in zapuščena je bila hiša na planini. Na daleč okrog ni bilo druga nego hosta in les. Strmi potje pa so vodili z gore v dolino, in več nego pet ur je bilo hodá v farno cerkev. Ljudje so bili v tej hišici pobožni in bogaboječi, a molili so več domá nego v cerkvi. Osobito po zimi, če je visok sneg zapadel stezo in pot, imeli so le pod svojo streho cerkev in oltar.

K tej samotnej hišici na planini bil se je približal na dan sv. Štefana proti večeru neznan tujec. Neopazovan se je priplazil do človeškega stanú. Plaho je gledal okoli, a ko ne vidi nikogar, vsede se pod kap na skladnico drv. Na vsem životu je trepetal. Tresla ga je zima. Na udrtih očéh pa se mu je videlo, da ga grudi glad.

„Tú me menda nikdo ne najde in tudi nikdo ne spozna. Tukaj še gotovo ne vedó, da sem . . . morilec!“

Tako govori mož in si z rokama lice zakrije. „Jutre ga bodo pokopali, in potém, kaj bode potém? . . . Šel bodem, da me živa duša ne zasledi. V nepristopnej goščavi si napravim iz snega in ledú, iz zemlje in prsti votlino in ondí se vležem k večnemu — ah moj Bog — k strašnemu počitku. . . . Da bi me le vest ne pekla, da bi me le v sree ne rezalo in skelelo, kakor da bi z žarečimi kleščami goréči ogenj ná-nje polagal! Bog se me usmili. Kaj sem storil! Kamorkoli grem, povsod me spremlja njegova strašna podoba, vedno jo vidim pred očmi, naj si tudi z rokama lice zakrivam. Bled kakor stena, suh kakor smrt, ves krvav

in razbit stoji pred menój. In obupni glas, s katerim je klical smrtno zadet na pomoč, doni mi vedno močnejše in močnejše na uho. Kam naj grem, kam se naj skrijem, da me ne bode več zasledovala njegova krvava podoba?! . . . Moj Bog! Zdať že zopet stoji pred menój. S krvavim mečem me hoče prebosti. Z gorečo kroglo že meri ná-me! Beži, beži, sicer je po meni!²⁴

Nesrečnež se vzbudi iz teh strašnih mislij in plane kvišku, da ubeži groznej prikazni, ki ga je gnala od lastne njegove hiše v gozd, iz gozda v hribe, iz hribov na gore, a z gore pa Bog vé kam! Že se je mislil spustiti v beg in iskati si zopet v gozdu in snegu kakor divja zver prenočišča, a sedaj ga ustavi nežen in mil človeški glas:

„Dober večer, mož! Ne bojte se nas. Le v hišo stopite. Ni treba bežati izpod naše strehe. Mi smo dobri in pobožni ljudje.“

Tako je nagovoril mlad dečko tujca. Dolgo je že domači fantek na pragu stojéč opazoval neznanega moža, ki je sedel tam pod hišnim kapom bojujéč se s svojo vestjo. Ali ko je videl moža planoti kvišku, misli si dečko, da se je tujec njega ustrašil, in tedaj ga gostoljubno nagovori.

In ta mili glas je opogumil Branka. On čuti zopet v svojej duši, da je človek, a ne divja zver, ki ne pozna strehe niti gostoljubne mize pod nebom. Bojéč in trepetaje stopi nató v hišo. Tú pa se vsede némo za peč na klop in si greje otrpene ude.

Dva dni in dve noči ni videl Branko človeškega lica niti čul njegovega glasu. Globoko v gozdu se je skrival, ko je solnena svetloba razsvetljevala zemljo in svet. A ko je prižgalo zvezdnato nebo svoje lučice in zavila se zemlja v temo in mrak, tedaj pa je šel nesrečni mož naprej ter taval skrivnostno po nočnej temini.

Napósled se napoti v gorovje, tú gre na planino vedno višje in višje, in nocój je, nevedé kako in kje, prišel pod toplo streho gostoljubnih ljudij. Ko sedi tedaj Branko zopet v gorkeji sobi ter vidi otroke in mater pri mizi sedéče, stori se mu mílo, neizrečeno mílo pri sreji. Za trenotek pozabi na svoj vnebovpíjoči greh, in pred oči mu stopi nežna podoba njegove žene z Grozdanko v naročji. Zdelo se mu je, kakor da bi mu bil Bog sam v svojej neskončnej usmiljenosti pokazal to bajtico na planini, kjer vlada mir in zakonska sreča. A takoj jame zopet strašna vest razsajati v njegovih prséh. On vidi pred seboj ubitega grajščaka, in pri njem kleči Vida, s prstom kažóč na njega — morilca! Tedaj pa si Branko zakrije oči, da bi ne videl žrtve svoje ljubosumne strasti, ter vzdihne globoko.

„Kaj pa vam je, mož, da tako vzdihujete?“ poprašá ga gospodinja z detetom v naročji. „Ali ste lačni ali bolni? Hočem vam postreči; ali le kaj malega imamo pri hiši.“

A tujec ni odgovoril ženi na te gostoljubne besede, temveč roki položivši na srce, gledal je srpo in zbegano, plaho in obupno na tla. Milosrčna žena pa je tedaj mislila, da je mož gluhonem ter ne more povedati, da ga tare glad. Zatorej mu prinese kakor beraču nekaj jedi v lesenej skledici.

Z neizmerno slastjo použije Branko slabo večerjo; kajti dva dni ni imel ne žlice v roki niti skorje kruha v ustih. Ali zahvalil se pa ni gostoljubnej ženi za dar, temveč roki zopet položivši na srce, vzdihne globoko, a oči še upira vedno nepremično v tla.

„Ne morem vam z ničim drugim postreči,“ pristavi žena. „Mi nimamo sami nič boljšega, če so tudi veliki prazniki. Svojega moža sem poslala pred dvema dneva v dolino, da gre k spovedi in sv. maši ter molí za nas, ki ne moremo z gore. Nocój bi imel priti domú. Moral bi že bití tú in prinesí tudi nekaj mesá in kruha sebój. Bog vé, zakaj ga ni tako dolgo. Ako pride, bodemo tudi vam nekaj ponudili, da kaj boljšega na današnji praznik prigriznete. — Od kod pa pridete, mož? Kje ste pa domá?“

Zastonj je govorila žena in ga popraševala. Njen gost se ni ganol niti je pogledal. Kakor priklenen je sedel na klopi za pečjo ter molčal kakor zid, zakrivajóč si z rokama oči in obraz.

„Škoda za tako lepega in močnega človeka, da je gluhi in ne more govoriti,“ reče sedaj žena sama sebi ter gre po opravkih.

Dolgo so še bedé pričakovali mati in otroci očeta, ali niso ga mogli pričakati.

„Le idite spat, otroci,“ veli tedaj mati in spravi deco na peč, kjer je navadno počivala. „Zdaj že vidim, da ne bode očeta hitro domú. Ali luč pa pustim vendar le goreti, da pota do hiše v velikem snegu ne zgrešijo. — Pa moliti še moraš, Janezek, predno se vležeš. Ali si že pozabil, da ti oče le tedaj kaj lepega prinesó, ako pridno molíš?!“

Nató opravijo otroci vsak svojo molitvico ter se pobožno prekrižajo.

„Zdaj pa še moli deset božjih zapovedij,“ ukaže mati najstarejšemu dečku. Fantek moli prve tri celó prav in gladko, ali četrta mu že ni šla dobro na pamet. Mati mu tedaj pomaga, rekóč: „Spoštuj očeta in mater, da se ti bode . . .“

„Mama, že vé! . . . da se ti bode dobro godilo in da bodeš dolgo živel na zemlji. — Petič.“

A tú dečko zopet umolkne. Tudi pete zapovedi se ni mogel več zmisliti Janezek. Mati ga hoče spomniti in tedaj reče:

„Peta zapoved nam najhujši greh prepoveduje. To je oni strašni, vnebovpijoči greh, ki ga je prvi storil Kajn na svojem bratu: . . . Ne ubijaj!“

To začuvši pa omahne Branko po klopi ter začne mrmraje vzdihovati, kakor da bi umiral. Mati in otroci se prestrašijo ter hočejo tujcu pomoči, ali on obleži, kakor da bi ne čutil in ne slišal njihovih besed. Mož se ne vzdrami in ne gane, le na životu trepeče, da se trese obleka na njem.

Smrtna tišina nastane v sobi. Deco in mater spreleti groza in strah. Otroci se poskrijejo pod odejo, malo da si ne upajo dihati, mati pa poklekne za mizo pod božje razpelo ter moli iskreno za izveličanje mrtvih duš v vicah.

Ura se je že pomikala proti ednajstim po noči, in stoprav zdaj potrkva nekdo na okno in gospodar pokliče svojo ženo, naj mu pride odpirat. „Hvala Bogu, da si prišel. Mislila sem že, da se ti je kaka nezgoda pripetila. Gotovo si bil zašel v gori.“

Tako nagovori skrbna žena svojega moža, odprši mu vrata.

„Kaj pa je tukaj na klopi? Kdo pa je prišel v takej zimi in snegu k nam v gore?“ popraša mož ženo, ko zagleda, stopivši v sobo, neznanega človeka za pečjo.

„Ta ubogi mož je došel proti večeru do naše strehe. Pod kapom ga je videl Janezek zmrzovati ter mu rekel v hišo. Dala sem mu tudi nekaj večerje. Ali siromak ne more govoriti. V srce se mi usmili ta človek. On je gotovo bolan. Stoprav zdajci je malo zadremal. Naj spi. Bog mu daj lahko!“

„Gotovo je zašel v teh strašnih planinskih zametih,“ odvrne gospodar. „Pustiva ga, naj ondi leži. Na toplem mu bode že odleglo.“

Izgovorivši pa razloži gorjanec svojo prtljago.

„Ali nisi nič mesa prinesel, Štefan?“ popraša ga žena. „Ravno nočj smo mislili obhajati tvoj god. Otroci so se že veselili tvojega prihoda. Ali vina tudi nimaš?! Oh, moj Bog, zakaj pa si šel v dolino, če nisi ničesa prinesel seboj?“

„Glej, moja ljuba! Jaz bi ti bil rajši prinesel, kot ti sama želiš. Ali kaj si hočem: kjer nič ni, tam še cesar pravico izgubi.“

„Kaj, ali nisi bil pri grajščinskih? Ali ti ni hotel naslednik starega grajščaka Pontonija izplačati, kar si bil zaslužil za drva?“

Radovedno je nató poslušala žena, ko jej je mož skrivnostno pripovedoval, kar je videl in slišal strašnega v dolini. Tedaj pa nista zapazila, kako je tujec na klopi za pečjo privzdignol glavo ter pazno poslušal, kaj mož govori. Nobene besede ni preslišalo njegovo tanko uho; nobena guba na lici, nobeden pogled ne žene ne moža ni ušel njegovemu bistremu očesu. In ko je potém pravil mož, da je bil v Pontonijevej grajščini in da je ondi iskal mladega grajščaka Vekoslava, strese se Branko začuvši to ime in malo da ni omahnuol in se zgrudil na tla.

„Ali glej, žena, to je strašno. Ravno sem mislil h grajščaku iti po denar, a kar se pripelje neki velik gospod z žandarjem, in obádvá stopita na mesto mene v grajščakovo sobo.

Dolgo sem stal na mostovži čakajóč, da govorim z grajščakom, ali zastoj. On se je takoj odpeljal z gospodom k sodnji v mesto. Domači in posli pa so jokali in vpili, da je bilo joj, a jaz sem moral oditi, ne da bi bil beliča dobil.“

Prestrašena pogleda nató žena možu v lice ter ga tiho in skrivnostno popraša:

„Povej, zakaj pa je moral mladi grajšček takoj z gospodom oditi v mesto? Ali je kaj pregrešil ali ka-li?“

Tedaj pa ni zapazila, kako se je tujec za pečjo zravnal po konci in vstal, stopil na prste ter se tiho približeval k mizi, kjer sta sedela mož in žena. Branko je že mislil, da ni Vekoslav mrtev, da ga ni zadela njegova krogla, da ni on — morilec. Srce mu je že trepetalo samega veselja, da je nedolžen vnebovpijočega greha in da sme zopet nazaj domú k svojej ženi in k svojemu otroku Grozdanki . . . že je mislil za to novico objeti moža in v zahvalo poljubiti ga: a v tem trenutku zasliši grozne besede:

„Grajšček je prè na sveti večer . . . ustrelil . . . lepo in bogato Cvetkovo ženo — Vido.“

To izusti gorjanec, a Branko zarjove kakor smrtno obstreljeni lev, da so klepetale šipe na oknu, in se zgrudi kakor mrtev na tla. Nekaj trenutkov je ležal tú brez sape in brez življenja. A hipoma skoči po konci, pogleda napetih in divjih očij možá ter ga zgrabi z vsemi močmi za rame in vzklikne:

„Govori, je-li to res? Vida — mrtva — mrtva? Vida ne živi?! Govori resnico, sicer je po tebi.“

Govoréc pa trese moža, da se maje kakor šibko drevesce ob hudej uri sem pa tja, ter grozi umoriti ga, ako mu ne izusti, da ni govoril resnice.

Ta strašni prizor pa prevzame popolnoma ženo in moža. V trenutku sta že mislila, da je zdivjal nesrečni tujec in da jih vse v svojej strasti in blaznosti pomori. Obupajóča žena jame tedaj kričati in moliti, mož pa prosi preplašen:

„Pusti me, nesrečnež. Kakor je Bog v nebesih, tako je rés to, kar sem povedal. Z lastno roko sem kropil nesrečno ženo, ko je ležala s prebito glavo na mrtvaškem odru. Jutre bode pogreb. Bog jej daj nebeški raj in večno izveličanje!“

Začuvši te besede, otrpnejo Branku roke, moči ga zapustijo, in on omahne na klop:

„Moj Bog, zakaj si me zapustil. Ona mrtva, moja Vida ne živi več?!“ — Jutre . . . njen pogreb! Jaz jo še moram videti, videti jo moram, predno zakrije črna zemlja njen obraz!“

A prej nego izusti mrmraje zadnje besede, zravnja se po konci in zdirja kakor zblaznel iz hiše. Njegovih besed nista razumela prestrašena mož in žena. Plaho in zamakneno sta zrla za njim, ali ko je bil nenadoma izginol, hvalila sta Boga, da ju je rešil grozovitega tujca.

Branko pa je dirjal in tekel naprej po strmih potih, nevarnih stezah, globokih jarkih in rupah. Brez tirú in sledú je bil njegov pot. Zdaj prek planine, zdaj skozi gozd, zdaj po neprozornih goščavah, le vedno in vedno navzdol, navzdol v dolino k svojej nepozabljivej družici, ki je ležala mrtva na odru. Nebó je svetilo s tisočerinimi lučicami in kazalo pot nočnemu potniku. A ta pa je tekel kakor divji lovec, ki leta ob ponočéh po strmih gorah in brdih za svojo divjačino. Le njegova senca mu je sledila, le njegova vest ni zaostajala za njim. Pred sebjó pa je gledal strašno podobo mrtve svoje žene: Ravno so jo vzdignoli pogrebci ter jo nesó pred njim na mirodvor. On je hoče dohajati, ali zastonj. Čim bolj ko napenja svoje moči otirajóč si krvave potne srage, tem bolj hitijo pogrebci z mrličem pred njim. Zdi se mu, kakor da ne boče videl nikdar več obraza ljube tovaršice, svoje Vide. Zakaj ravno ko bi imel pogrebce doйти in pogledati svojej ženi v lice, baš tedaj izpodtakne se mu noga, in on se zvrne tja v globok sneženi propad. Strašni boji so razsajali v srci nesrečnega moža, a premagali ga niso. On je še čutil toliko ljubezni do svoje zakonske tovaršice, da mu je podžigala in poviševala telesne moči. Ljubav do Vide ga je nesla kakor na perotih prek vseh ograj, prek sneženih zametov, prek rup in propadov, prek gor in planin. Njen obraz je še hotel videti mož, njeno lice še enkrat poljubiti, predno jo zakrije hladna zemlja na veke.

Jutro je že jelo prihajati. Na vzhoda je rožnoprstena zora naznanjala prihod vso naravo oživljajóčega solnca. V kratkem je izginol mrak in tema z zemlje, storil se je dan. To pa je nesročnemu Branku vdahnolo novo moč in življenje. Zašel je bil daleč na svojem nočnem potu po gorah in planinah. Stoprav zdaj je razločeval, kje ima iskati svoj žalostni dom. Ali stoj! Kaj je to? — Ali ne kličejo tužni glasovi mrliča k zadnjemu počitku? . . . Dá lepej Vidi zvonili so zvonovi na glas spremeljajóci jo k hladnemu grobu.

Trud in obnemoglost sta že Branka premagovala, ali ti žalostni glasovi so mu dajali zopet čilost in moč. Še enkrat napne svoje moči, olajša si život, vrže raz sebe klobuk in obleko ter dirja kakor blazen prek polja in njiv proti onemu mestu, kjer so polagali v grob njegovo družico. — — —

Na mirodvoru je bila o tem času zbrana jokajoča množica. Vsi sosedje, znanci in prijatelji bili so prišli zadnjo čast skázovat nesrečneji ženi. Vse je jokalo in točilo bridke solze, ko so položili rakev na grobje. Le Branka, njenega moža, ni bilo od nikoder; le on in grajščak Vekoslav nista spremljala svoje mladostne prijateljice k pogrebu.

Rakev se je že bila blagoslovila ter odmolile obredne molitve. Pogrebeci so hoteli ravnokar položiti mrliča v hladno zemljo, a kaj je to? — Na enkrat se razlega glas od ust do ust: „Branko, Branko gre!“ In strné so se ozrli vsi na eno in isto stran ter gledali začudjeni neznanu prikazen, ki se je približevala mirodvoru. S prva je bila le kakor pičica-videti podoba, a postajala je vedno večja in večja, in napósled pridirja divja moška prikazen vihrajócih las in krvavega lica na grobje. Bil je Branko. Ali ta ni zrl na prestrašeno ljudstvo niti poznal svojih prijateljev in znancev, temveč némo in z nepremagljivo močjo prorine se razoglav in razgaljenih prsij skozi množico. Ta se umakne same groze in strahú pred njegovo strašno podobo na stran, Branko pa stopi kar na ravnost k rakvi, potegne siloma pokrov raz nje, a zagledavši v njej krvavo lice mrtve svoje žene, zastane mu kri in obupno ječe zgrudi se kakor mrtev na tla. . . .

Mirno so pokopavali pogrebeci potém truplo Brankove žene, a njega samega pa so odnesli isti sosedje domú, ki so poprej spremljali njegovo tovaršico k zadnjemu počitku.

(Dalje pride.)

Národne pripovedke.

Priobčuje Mat. Valjavec.

II. Jama pod hrastom.

(Varaždin.)

Tak je bil jen put jen človek, koj je vse svoje blago dal za ženu svoju, da bi ozdravela. Došel je jen put v šumu po drva, dojde v sredinu šume, spazi veliko i strašno široko drvo. On je išel na okolo, dojde do jedne jame i štel je nutri stati i ni mogel; onda itak tretji put je stupil nutri i stal je na jenu zlatnu štengu. Ide on dalje, dok je na osmu štengu stupil, popipa na okolo i prime za jenu kvaku i odpre vrata. On dojde nutri, spazi jenoga starca, gde na posteli leži i okolo stola dve devojke kak šivaju i na diamantu noge svoje držiju. On si stane poleg peči i tam gledí. Opazi gde iz jenoga kuta jena za drugom kača ide i kušne on dragi kamen i ide nazad na svoje mesto. Naj potlam ide starec i kušne dragi kamen i reče tomu človeku: o ti človek, kak si ti sim došel? On pak mu reče: tak mi se je pripetilo. Starec pak mu reče:

dobro, da nisi kušnul ovoga kamena, kajti da si ga kušnul, bi te raznesel na sunčeni prah i dá mu jenu vreču dragoga kamenja. On ide z veseljem dimov i pove ženi, kak se je ž njim pripetilo. On ide v parteku, da bi mu vračtvo dal za njegovu ženu. Nu on je imel čudnu duhu i partekar ga pita, gde je on bil, i da mu dá vse blago ako mu pove, kak se je ž njim pripetilo. On mu vse pove. Onda ide partekar svojim sinom i s tem človekom do onoga mesta i deli su si kose na pojas. A on človek išel je na drevo i gledal, kaj se bu ž njimi dogodilo. Na jen put dojde jena kača i ide k partekaru i obreže se na kosu. Dojde druga, trejta, četrtá, peta, šesta, sedma i osma i vse su se obrezale, samo osma se ni obrezala i vudrila je po hrastu z repom i hrast se je zrušil i ov človek opal je s hrasta i raznesel se je na sunčeni prah.

12. Od vražega kralja.*

(Varaždín.)

Tak je bil jen put jen šošarski sin. On gda mu je otec čižme zgotovil pak je nosil, čiže su bile, dobil je navek tringeld pak je navek one peneze zakartal. Jen put, gda bi tak bil zgubil, išel je žalosten dimo. Na jenkrat dojde pred njega vraži kralj pak mu dá jedne karte pak mu reče: ti se hodi z ovemi kartami kartat kam god očoš, vsigdi dobiš. Gda buš vre imel tuliko penez, da ne buš već znal kam ž njimi, onda hodi mene iskat; ako me ne buš našel, onda znaš da bu tvoja duša po smrti moja. Onda je zniknul, a dečec je pak odišel dimo. Gda bi jen put došel v jenu oštariju, gde su se grofi kartali, veli on: moja gospoda, budem se i ja z vami kartal. Onda su jedni rekli: kaj bi se ovo dete z nami igralo? drugi su pak rekli, da se nek ide kartat samo ako ima penez. I zbilja zeli su ga med se. Gda se je vre počel kartati veli: moja gospoda, ako vam je po volji, bumo se z mojimi kartami kartali. Privolili su vsi na to i vse je splenil. Gda je došel v drugu oštariju i tam je tak napravil. Potlam je išel od varaša do varaša i vsigdi je vse splenil. Gda je vre imel tuliko penez, da je već ni znal kam ž njimi, odpravil se je na put, da poišče toga vražega kralja i došel je do jenoga brega, gde su do polovice bili ljudi a dalje ne. Pital je on te ljudi, jeli bi oni znali, gde je vraži kralj. Oni su mu rekli, da je na ovom bregu jeden stari coprnjak, da bu mrti on znal. Išel je on na ov breg, dojde vu hižu ovoga coprnjaka i pita ga, jeli bi on znal za vražega kralja. On veli da ne zna, ako ne bi njegova mati znala. Veli mu, da bu pri njem spal pak da zutra pojde do njegove matere. Gda je došel drugi dan, odpravil se je k njegovoj materi. Došel je stopram pod večer k njoj pak

* Gl. Jagičev Archiv VII. p. 316. broj 48., kjer navaja G. Meyer nekaj literature o sličnih pripovedkah.

ju je pital, jeli bi ona znala za toga vražega kralja. Ona veli, da ne zna, nek ako ne bu njena mati znala, i veli mu, da bu pri njoj spal i da bu drugi dan išel do njene matere. Ona mu dá drugi dan jenu luč pak mu pokaže jenu luknju, kud mora iti s tom lučjom i da bu moral prvo nega bu noč van ziti, ako ne, ako mu luč predi vgasne, da nigdar van ne zide. Nu on se je žuril pak je još predi zašel van nek mu je luč vgasla, i dojde do te njene matere. Ide v hižu, pital je, jeli bi ona znala za toga vražega kralja. Ona veli, da ne zna, ako se ne bu po noči zmislila. Drugi dan željno čaka, jeli bu se zmislila. Onda ju je mahom v jutru pital, jeli se je zmislila. Ona veli, da je, pa mu veli, da nek ide tam i tam, tam bu našel jeden grad, gde mu se krov sveti kak sunce. Našel ga je. Gda je došel pred kralja, rekel mu je kralj: ti si itak vraži človek da si ti mene našel. Nu metem toga još nisi vse zvršil, još imaš tri stvari zvršiti, ako nje izpuniš, onda si prost od mene, pak mu veli: ti buš naj prvo jeden prsten, kojega sem ja v unem i unem ribnjaku zgubil, moral najti. Ov pak kralj imel je tri čeri, naj mlajša se je mahom vu njega zaljubila. Kak je po štengah od kralja išel, čakala ga je njegova draga pa ga je pitala, kaj mu fali, da se plače. On veli: kak se ne bi plakal, kad mi je tvoj otec zapovedal, da mu moram jeden prsten najti, kojega je on v jednom ribnjaku zgubil. Ona veli: niš se ne plači, zemi korito, jeden nož i mene sobom pak idemo skupa tam. Ti mene zakoli tak da ne bu niti jedna kapla krvi iz korita špricnula. Ti mene primi s koritom i svem pa me hiti v ribnjak. Gda ti bude voda o poldan naj bolje kipela, onda ti bum ja ruku van pokazala a ti mene zvleči van. I on je tak napravil. On je čakal za jednim hrastom. Gda je počela voda kipeti, pokaže mu ona ruku i on ju je van potegnul i donesla mu je prsten, on pak ga je kralju odnesel. Kralj mu je rekel: ti si vraži človek, da si to mogel zvršiti; nu to si stopram jedno zvršil, vezda mi moraš on breg, kojega vidiš kroz oblok, do večera razkopati. On je išel dol po štengah pa se je pāk plakal. Onda ga je pāk njegova draga čakala pa ga pitala, kaj mu je, da se plače. On njoj pove, kaj mu je njeni otec naložil. Ona veli: ne plači se niš, samo ti hodi tam pak si leži pak spi, to bu vre do večera gotovo, ja ti budem o poldan jesti donesla, ti samo budi tam. On je spal tam; ona mu je jesti donesla pak vidi, da je malo raskopano pak veli: joj, gda bu to skopano. Ona mu veli: ti si leži pak spi, da bu do večera vre gotovo. Na večer se je prebudil i videl je, da je ravnina. Onda pove kralju, da je napravil. On mu se je pak čudil, kak je on to mogel napraviti pak mu veli: no vezda imaš još jedno zvršiti: ja imam v štali jednoga pastuha, na kojem moraš ti okolo mojega grada tri put objahati. On je opet išel po štengah dole pak se smejal pa ga je ona pitala da kaj mu je, da se smeje. On veli, da kak se ne bi smejal, da mi je tvoj otec zapovedal, da moram na njegovom

pastuhu tri put okolo grada prejahati, a to ja dobro znam. A onda se je ona počela plakati i veli: to je naj gorje, metem toga ti hodi v štalu pa si zemi tri bote pak vudri ti toga pastuha po glavi; ako jenu botu potereš zemi drugu, ako druga ne bu dosta, zemi trejtu. On bu proti tebi skakal i bljuval ogenj, ti pak se niš ne boj pa ga samo hari, onda ga van s štale spelaj. Onda pazi, da na levi strumenjek staneš, ar levi strumenjek ti budem ja, desni strumenjek ti bude moja sestra a sedlo ti bude moja mati a ov pastuh ti bude moj otec. On je tak naredil i objahal je tri put okolo grada i niš mu se ni pripetilo. Gda je došel pred kralja, bil je vre kralj betežen, kajti ga je jako stukel po glavi. Onda veli kralj: vezda si ti vse napravil, kaj sem ti naložil, ako hočeš, ostani pri meni, ali moreš dalje iti. Ali kči njegova mu reče: zakaj bi mi tu ostali? po smrti bile bi naše duše njegove, idemo mi rajši tam, od kud si ti. Hodi v štalu, nutri najdeš dva konje, jeden ide po luftu, drugi pak, kaj je taki z jednoga mesta na drugem, pak pazi da onoga zemeš, kaj ide z jednoga mesta na drugo, kajti ja bi išla v štalu, nu moj otec bi taki znal. On je išel, ali je na nesreču onoga dopeljal, koj ide po luftu. Nu ona mu veli: za to niš, samo se moramo paščiti. Gda je vreme bilo k obedu, videl je kralj, da ovih dveh nega, zmislil se je, da su mortu prešli, za to zapovedal je mahom slugi, da nek ide glet v štalu, jeli su obadva konji. On ide brže kralju pak veli, da nisu. Sedi friško na onoga pa hodi za njimi, on friško sede na njega pak odjaši za njimi. Gda je vre blizu njih bil, veli ona: spukni mi friško jen las pak hiti za me. Kak je on hitil, s konja je postala kapelica, iz nje oltar, iz njega pak pop. On baš je nutri vu tu kapelicu dojahal pak pita ovoga popa, jeli je videl ljudi po zraku leteti. A on mu veli: nit nisem od toga glasa čul, a ne kaj bi videl. Onda je ov odišel nazad. Za toga su oni dalje odjahali. Ov je opet za njimi išel pa gda je ona čutila, da je vre blizu, velj mu: spukni mi hitro dva lasa pak hiti za menom. Gda je hitil, postalo je iz konja vrt, iz nje ruža, a iz njega vrtlar. On je opet nutri dojahal pak pita toga vrtlara, jeli je videl, kaj bi ljudi po zraku jahali. On je pak odgovoril, kak i prvo. On opet odide domom te pove kralju da jih ni našel, a kralj mu veli: ono su ti baš oni bili, pak mu veli: hodi brzo pak za njimi. On je odišel za njimi. Gda je ona pak čutila, da je blizu, veli: spukni mi brzo češelj pak hiti za mene. On je hitil i postalo je iz konja morje, iz nje ladja a iz njega brodar. Ov je uprav pred morje dojahal pak ga je pital, jeli je videl ljudi, kaj bi v zraku jahali. On mu odgovori: nisem nigda od toga glasa čul, a kam da bi njih videl. Onda je ov nazad domom odišel a oni su za toga tam došli, gde je on doma bil pak su se tam oženili pak su z onemi penezi, kaj je on na kartah dobil, dobro do smrti živeli.

Nekoliko o naših družnih rastlinah.

Spisal *M. Čičušek.*

Skoro vse zemeljsko površje — izvzemši vnebokipeča, z večnim snegom in ledom pokrita gorovja in z vodo napolnjena brezdna — obrasteno je z raznovrstnimi rastlinami. Je pa tudi ni v naravi prikazni, ki bi na človeštvo silnejše uplivala nego množina rastlinskih podob. Ni čuda, da so že narodi starodavnih dob spoznali to istino; rastlinstvo zemlje so zvali obleko, češ ono opasuje enako pestrej preprogi njeno skalnato telo, ublažuje zvonanjega lica togost in oživlja dežele. Kako lepe, pa tudi kako resnične besede! Kdo more zanikavati razliko med zarasteno goro in med golimi rebri? Kako razveseli lep gozd naše oko, in kako tužni se vračamo iz ničvredne gošče! Kako življenje tam in kaka tihota tu! Pa ne samo to! Kako ugaja pridnemu kmetovalcu orumenela strn, kako se veseli bogatega pridelka in kako pohlevno sname ob bližajočej se nevihti svoje pokrivalo, prosječ vsemogočnega, da bi odvrnil pretečo nevarnost. Kako dobro dé pogled na sočno senožet, na ktere zelenej podlagi se razvijajo in razevetajo raznobojne cvetlice, naše mile in drage prijateljice. S kakim veseljem ustavi potnik na prašnej cesti svoje korake ugledavši sadni vrt! Bodisi spomladi, ko se je osulo drevje z ružeč-belim cvetjem, bodisi jeseni, kedar se veje šibé pod preobilnim sadjem, oddahne si rad v hladnej senci pondarjajóč, da ima gospodar glavo in sree na pravem mestu. In kako živahno je na takem vrtu! Mnogovrstne ptice, o mladoletji razdelivši se na pare, znašajo gnezda ter valé in odgojujejo svoje mladiče. Malo ne celi dan razlega se samčevo petje, ko mu samica jajca godi; le o bridkih urah preneha, kedar je treba utešiti nenasitljivo in vedno čivkajóčo mladino. Vrtno drevje jim daje hrane dovolj; od zore do mraka stikajo po razih in razpokah za žuželkami in škodljivimi gosenicami, ktere bi inače drevesa do golega oklestile.

No so pa tudi take rastline, ki človeku ne donašajo neposrednega dobička, temveč mu koristijo le s tem, da se naselé na mestih, ktera drugim ne prijajo; in sešasoma se naredi živa prst, ki jih lahko redi. Manjše zopet vzdržavajo tla vlažna, da ne zvenó nežnejše rastline, kojih koreninice ne segajo globoko. Še druge, osobito v vodi živeče pa služijo raznim živalim v zavetje in hrano, a poginováši tvarjajo vedno višje rastoče zemeljske plasti.

Rastlinstvo pa ni samo odeja skalnatej zemlji, temveč ono je jako umno razdeljeno skoro po vsem površji. Tej razdelitvi pridružuje se še raznovrstnost rastlinskih oblik. Obe svojstvi pa delate stoprav isti plašč, ki daje okrajem, dà celó deželam nekaj mikavnega, posebnega.

Naravno je, da bi bila naša zemlja strašno enolična, ako bi rodila rastline zgoli ene vrste. Potnik bi videval povsod na pr. pšenico, bukovje,

mahove itd. in ne nahajal nikjer dobrodejne premembe svojim očem. V istini pa nam je oskrbela mati zemlja veliko število različnih rastlin, ki so večinoma primerno po njej razdeljene. Na navedeni način nastajajo večje ali manjše skupine, pretežno sestojee iz te ali one rastline. Družnost je na dalje ona lastnost, na kateri se osniva vse organsko življenje; brez nje bi zemlja tudi za človeka bila nepripravna. Brez zjedinenja bi vsakej pojedinej rastlini pretila nevarnost; a z zjedinenimi močmi pomaga druga drugej ter se varuje vremenskih nezgod nastalih po vzdušninah, kakor tudi žgočih solnčnih žarkov. Tedaj se tudi rastline, kakor razne živali in človek sam, družijo z namenom, uspešnejše braniti se vsem neprilikam. V pojasnilo hočemo glavne naše družbe na kratko opisati.

I.

Gozdje so povsod najbolj razprostranjeni; oni delajo največje družbe in imajo toliko moč do zemlje gospodarja, da jim pristaje gotovo prvo mesto. Zato najprej o njih. Ne bilo bi vse razumno in jasno, ako bi se preziral zasad mladega gozda in uzajemnost med kaljivimi zrni in raznimi zelišči. S temi se tla najprej preprežejo in varujejo razvijajoča se semena. Solnčni žarki, ki jim pošiljajo svetlobo, ne morejo neposredno do njih; potrebna vlaga se vzdržava v tleh in redi majhna drevesca, vršički pa skrbé za dostatno senco, da ne zvenó. Tako vzrastejo iz semenja mogočna drevesa in prevzamejo zdaj nalogo svojih dobrotnikov, da bodo drugim to, kar so bili oni njim. V hladnej senci ohranijo tla potrebno vlago; brez nje bi manjše rastline s kratkimi koreninami ne mogle živeti in hraneče soki iz zemlje srkati; kajti le močnejše korenine segajo globoko v zemljo. V deželah zmerno toplega pasú in v mrzlejših krajih delajo gozdje tla zmožna, da se prerastó z raznimi nižjimi rastlinami, vzlasti z mahovi. Ti vlago najbolj vzdržavajo ter jo oddajajo deloma drugim, deloma pa jo spuščajo polagoma v tla in jo zbirajo v nižje ležečih shrambah bregov in strmin. Ó deži si prisvaja vsak listič kolikor toliko kapljic, upogne se, če treba, in zdaj padajo od lista do lista, od veje na vejo in naposled na mahovita tla, ki se do dobra napijó. To gre leto za letom, dokler je gozd zdrav in še stoji. Na razne načine upliva on na prebivalce, in z njim je sklopljen obstanek ali neobstanek dotičnikov.

Neposredna korist gozda je tolika, da si brez njega vsaj v naših krajih ne moremo misliti umnega kmetijskega gospodarstva. Varčnemu in razberitemu gospodarju daje potrebna drva za kurjavo, vsakovrsten les za izdelovanje hišnega in poljskega orodja, za stavbe in za razno kupčijsko blago. Mnogo rokodelcev, dá cela nepregledna vrsta pripravlja jih razno lesenino. Tudi postranski dohodki, ktere gospodar dobiva od gozda v éreslu in smoli, v želodu, bukvicah in ježicah, v malinah in gobah, so akoravno ne veliki, vendar znatni. Kaka neobhodna potreba je gozd pri

gospodarstvu in obrtnosti, razvidi se najbolj v takih krajih, ki so bili nekdanj gozdnati, a lahkomiselnost in ravnanje jih je opustošilo. In kar je največje gorje, to je, da se take pustine ne dadó v kratkem zopet izpremeniti v gozdna tla, večasih celó nikdar več. Lahko je torej umevno, da taki kraji po njih bridko vzdihujejo, in na pr. v Grönlandiji morali so več naselbin zapustiti zgoli zategadel, ker so jim drva pošla.

Velik je torej dobiček, ki ga imamo od gozda, doklér se je v umno uporabo sekal; to vé in čuti vsak lastnik, pa tudi tisti, ki kuha in se greje na kupilu. No to še vendar ni vse! Neizrečeno potreben in od velike imenitnosti je gozd, dokler zaslužuje sploh to ime. Ali posamezni človek ne čuti tega toliko, tem bolj pa céli okraji in premnogokrat celé dežele.

Zgoraj se je omenilo, da si o deževnem vremenu prisvaja vsak list kolikor toliko kapljic; one padajo od lista do lista, od veje na vejo in slednjíc na tla z mahom prerastena, ki se navzemó te mokrote kolikor največ mogoče. Nekoliko je porabijo rastline zá-se, ostala se pa spušča polagoma navzdol in ako je zemeljsko skladovje sposobno, zbira se v podzemne toke in prišumi ob porobji izpod zelenega plašča v podobi oživljajočega vreca na dan. Studenci se spajajo v potoke, potoki v reke, ki srebrnim pasovom enake iz dežele v deželo morju v naročje hité. Reke so naravne črte, po katerih se seznanjajo narodi; one jih vežejo v večjo skupino in jim donšajo blagostanje in zadovoljnost, močéce jim njive in senožeti. Človek se okoristi tudi z gonilno silo, postavši ob bregu mnogovrstne tovarne, mline, fužine itd. Nadalje ga redé z ribštvom in mu povrnejo čestokrat pohabljeno zdravje vsled raztopljenih rudnin. Studenci so torej tiste žile, od katerih je zavisna v sposobnem kraji ne samo omika pojedincev, temveč celih narodov. Svedoki so nam nekdanji narodi, ki so vrelee in reke po božje čistili, videči v njih vir življenja in blagostanja. Potomeci so dostikrat ravnali drugače; posekali so gozde in se nevedé odpovedali blagostanju. Studencij so usihali, reke se posušile in jezera većinoma v smradljive mlake preobrazila se. V zgléd naj nam služi Grška, Italija, Španija, južno-vzhodna Francoska in dr. No v vročih deželah je prva stopinja do omike zvezana z vrelecí, ki ob straneh ozelené ter nomade preživljajo. Neizmerne pešcene puščave bi za človeka vedno nepristopne ostale brez prepotrebne vode, ki stvarja po vrelecih tu pa tam zelenice (oaze). — Zašli smo daleč, pa to samo zategadel, da bi doslej navedeno kolikor možno podkrepili z znanimi prikaznimi.

V studence se pa ne steka vsa zračna voda, ampak samo majhna tretjina; druga tretjina odteka po površji in ostala izhlapiiva v zrak. Vodna para se ne vzdiguje samo iz vsakega drevesa, iz vsakega lista, ampak tudi iz vlažnih gozdnih tal. K temu pa treba toplote nahajajoče se v zraku. Ker se pa ta zaradi zelene drevesne strehe ne more od solnea

nikoli toliko ugreti, kakor na kakej goljavi, in še po izparivanji znaten del svoje toplote izgubi, je v gozdu hladnejše nego izvèn gozda na planem. Nad gozdi kakor v njih je torej zrak bolj hladen ter si skuša izjednačiti svojo toploto s toplejšim zvananjim. Povsod pa, kjer ima zrak v dveh dotikajočih se prostorih nejednako toploto, teče v višini toplejši zrak v hladnejši prostor, spodaj pa nasprotno. Toka sta sevèda tem jačja, čim večja je toplinska razlika med toplejšim in hladnejšim zrakom. Tla na planem zvanaj gozda se po dnevu bolj ugrejejo in po noči bolj ohladé, nego je to v gozdu mogoče; zató veje na večer hladen veter proti gozdu, zjutraj pa pihlja iz njega. Tako ublažuje gozd poletno vročino in hladi zrak, in ovirajóč prehitro izmeno zračne toplote, prija mnogim sadežem, katerim vzlasti spomladi in jeseni mraz in slana preti.

Izpara se vrši po vesoljnem svetu, osobito pa v vročih krajih; ondí se vzdigujejo vodne pare v zrak, in vetrovi jih razpodé na vse strani. V obližji gozdov pa se vsled hladnejšega zraka zgosté in oplodijo kot dež okolico. Poletni dež pa prav prijetno lajša hudo vročino, dočim se po opustošenih in golih pustinjah le redko kdaj nahaja. V toplejših krajih so zmerni lesovi tudi v tem oziru velika dobrota, v zmernejših pa pomanjšujejo toploto ter pouzročujejo mraz. Ni težko dokazati, da je bilo naše podnebje zaradi prostranih gozdov v minulih časih mrzlejše, nego je sedaj. Omenim samo nekterih zverin, na pr. grdogledega volka, kosmatina medveda, krvoločnega risa in dr., ki so se preje v teh gozdih živeči, napredujočej omiki umaknoli v gore ali pa na sever. Isto tako nektare ptice, kakor divji petelin, črna žolna in dr., ki najrajši po tihih, velikih gozdih samujejo. Ravno tako očitni svedoki so nam razne rastline, na pr. vimska trta, ktere ni poprej naša domovina poznala; kajti snežnate zime s hudim mrazom jej niso prijale. Čim bolj pa so se posekavali in pustošili gozdje, tembolj so pojemale hude zime, tem gorkejše je postajalo naše podnebje. Ali vse ima svoje skrajne meje! Ako sega človek vsled objesti ali neumnosti preko njih, more poprej rodovitno zemljo pretvoriti v nerodovitno, dà celó v stepo ali pa v gola, skalnata rebra.

Znana prikazen je, da vetrovi nimajo v lesu take moči nego na planem. Povsod, kjer so po gorah porazili gozde, dobivajo vetrovi po dolinah večjo moč; one postajajo hladnejše in tudi manj rodovitne; vzlasti sadno drevje po mrazu veliko trpi in spomladi tudi često pozebe. Kdo bi se temu čudil uvažujóč, da se po takih krajih izmena jako hitro vrši!

Lahko tedaj vsak razume, da so gore one meje, katerih človek ne sme prekoračiti. Še enkrat poglejmo gozdnato goro, in gotovo pritegnemo, da vzdržava ona po koreninah svojih deves in po gostih mahovih živo zemljo po strminah ter jo veže v celoto. No pa posekajmo les in pohodimo črez nekoliko let znani nam prej rajski kraj, strašen pogled! Namesto veselega življenja okrožava nas od vseh strani nemo skalovje, vsiljujóč

nam prežalostno svojo zgodovino. Od kod ta izprememba? Dokler je stal še gozd, razbijale so se plohe ob drevji in listji ter padale v kapljah na tla. Suho listje in zelena mahovita tla so se vode napila in nasrkala do sitega, a odtekalo je je slednjič le malo in še ta je curljala počasi. Vode dolinskega naliva že davno ni, ko prihiti ta raz gorovja. Po opustošenji pa usahnejo studenci, mahovi in druge rastline izginejo. Deža, katerega pojedine kapljice so prej na drevje padale, ne zadržava ničesar, in on tolee kot strašna ploha ob tla. Za malo časa je tudi živa zemlja izginola, in gola, kamenita tla se pokažejo. Silni hudourniki, preobloženi s peskom in kamenjem, deró navzdol in prišumé s strašansko silo v ravnino, kjer razdirajo jezove ter zalivajo stanovanja. Pa še več! Tu trgajo zemljo in jo odnašajo na druga mesta, kjer jo spuščajo obnemogli na dno. Njive in senožeti poplavljaajo in nasuvši ná-nje peska in proda, pretvarjajo cvetoča polja v nezdrava močvirja. Iz močvirij pa se navadno vzdigujejo opasni plini in ti prisilijo človeka izseliti se ali pa v bedi in siromaštvu za rana umreti. Velikansko škodo trpé stanovniki po dolinah, ako ne znajo v gorah gospodariti z gozdom.

Dragi čitatelj naj mi oprsti, ako v kratkem navedem v zgled nasledke gozdnega pustošenja po francoskih planinah. Blanqui govoreč o njih pravi: „Ni možno z ozirom na naše podnebje predstavljati si teh pekočih jarkov in strašanskih sotesk, kjer ni niti grmovja niti ubogim pticam zavetja, kjer naleti potnik ob poletnem času sem ter tja le na izsušen grmiček kake sivke, kjer so usahnoli vsi studenci in kjer kraljuje strašna tihota. Kedar pa pride huda ura, valijo se po razpokanej zemlji strašne vode, ki pustošijo, ne da bi oplodile, ter še zemljo bolj izperó, nego je bila poprej. Napósled zapusti tudi človek te strašne puščave, in letos (1843) nisem žive duše našel v krajih, koder sem pred 30 leti gostoljubnost užival.“

Vsakdo, ki je navezan bolj na sobo, vé, kako ugodno ga oživlja v prostih urah zrak na planem osobito v solnčnem gozdu. Čuti se krepkega in prerojenega po daljšem sprehodu. Vsako delo ga veseli, in navadna jed mu gre v slast. Meščanje, ako le premorejo, zapusté za poletne vročine mesto, da uživajo zdravi zrak na kmetih. Posebno draga so jim gorska zatišja in sploh gozdnati kraji. Zdravniki pošiljajo bolnike v toplice in kopeli, a ne toliko zaradi vode, kolikor zavoljo zdravega in čistega zraka. Potujoči in ljudje na deželi so boljše barve in krepkejšega zdravja nego oni, ki v velikih mestih živé. Vse to nam je takoj jasno, ako se natančneje poučimo o hranitbi rastlin. Glavna sestavina rastlinjega telesa je ogljik. Od kod in kakó ga neki dobivajo? — Pri človeškem in živalskem dihanji, pri zgoru, pri vrveži in sličnih presnovah spaja se kisik z ogljikom v ogljikov dvokis, ki je živalskemu telesu opasen plin. Po mestih, kjer je med gostimi hišami le malo drevja in zelenja, onečiščen je zrak po dihanji ljudij in živalij ter po raznovrstnem smradljivem izparivanji. Vetrovi

ga čistijo kolikor toliko ter vzdržavajo ravnotežje. Pa napósled bi se vendar moralo vse ozračje napolniti s tem smrtonosnim plinom. A temu ni tako! Tu nam pomagajo rastline, med njimi vzlasti gozdovi. Rastline sprejemajo namreč ogljikov dvokis in sicer ga dobivajo nekaj skozi listje iz zraka, nekaj pa raztopljenega v vodi po koreninah iz zemlje. S solnčnim uplivom ga razkrajajo v ogljik in kisik. Iz ogljika sestavljajo polagoma svoje telo, kisik pa izdihajo zopet skozi listje in druge zelene dele. Čiščenje traje neprenehoma, in ker ne more brez kisika nahajajočega se v zraku ali v vodi nobena žival živeti, razumljivo je tudi, kar smo ravno prej povedali o meščanih, bolnikih in dr. Na plućih bolehnim ljudem ne prija suh zrak kakor sploh nobenemu človeku ne, ker draži dihala. A tú so gozde na pravem mestu, kajti iz vlažnih tal hlapi neprestano vodna para.

(Konec pride.)

Urban Jarnik.

V spomin njegove stoletnice.

Spisal *J. Scheinigg.*

IV.

Ko je bival Jarnik še v Celovci, želel je iskreno, dobiti faro na kmetih, kjer bi mogel uspešno delovati Sloveniji v prid in korist. Tem bolj je vse hvale vredna njegova marljivost, ker znamo, da se mu je v gmotnem oziru jako slabo godilo na šmihélskej župniji. Nesrečen je bil v gospodarstvu. Davki so bili že tedaj obilni; l. 1824. pobila mu je toča dvakrat na polji. Prišla je eksekucija v farovž za 81 dnij, in žugalo se mu je s sekvestracijo. Prosi torej konsistorij, naj se mu ustavi eksekucija, ker bi se moral sicer odpovedati fari. Konsistorij ga priporoča deželnej vladi, češ Jarnik je eden najspretnjših duhovnikov cele škofije. Večkrat je prosil denarne podpore, odbila se mu je; štirikrat se je potegnil za drugo faro, propal je. Osobito pa ga je, kakor vémo iz ustnega poročila (Majarjevega), peklo, da je propal proséč za proštjnjo tinjsko. Potožil je bajé Kopitarju svojo nezgodo, in ta je posredoval, da je dobil krški ordinarijat ukaz, naj se prihodnjič ozira pri službah na može, koje dičije tudi literarne zasluge. Jarnik pa je sklenol, ostaviti koroško domovino, ki tako slabo skrbi za služabnike svoje. A konsistorij ga tolaži zatrjujôc, da se bodo itak župniške plače kmalu povišale. Pokoren svojim predstojnikom ni uresničil Jarnik svojega sklepa. A ko je bila izpraznjena blatogradska fara, prosi za njo. V terno-predlogu bil je „primo loco“. V zaslugo se mu šteje vendar enkrat med drugim „sein vorzügliches

Talent und wissenschaftliche Auszeichnung, indem er mehrere gemeinnützige Schriften in slovenischer Sprache zum Drucke beförderte“. Ali o njegovih starinoslovskih in zgodovinskih spisih niso znali ničesar ali niso hoteli znati! Dobil je Blatograd z odlokom e. kr. ilirskega gubernija v Ljubljani dne 18. januarja l. 1827. Spomladi se preseli na novo faro, ki je bila „landesfürstlich“.

Tukaj je živel Jarnik celih 17 let do svoje smrti. V gospodarstvu se mu je godilo ugodnejše. A izkusil je v drugem oziru marsikaj neprijetnega: grenka kupa življenja, ki se ne prizanaša nobenemu, podala se je tudi njemu, da jo izpije. Napadali so njegovo delovanje na književnem polji, osobito zaradi razprave „Andeutungen über Kärntens Germanisierung“, in mu podtikali sebične namene. Obirali so ga, da nima domoljubja, zasmehovali in psovali so ga. Ni treba, da bi razpravljali tukaj podrobnostij; pismo sedem stranij obsegajoče, iz kterega podajemo čitateljem najmarkantnejše stavke, priča nam jasno, kako globoke srčne rane so mu bili vsekali. Našlo se je med blatogradskimi listinami, in vidi se mu, da si je z njim olajšal Jarnik razžaljeno svoje srce. Pisano je 31. majnika 1829:

Lieber Freund! . . . Man wollte die Unbilden gut machen und vergrößerte sie nur. Was konnte mein damaliger Aufsatz für eine böse Absicht haben, die man ihm unterlegte? . . . Ihr glaubtet, mein Aufsatz wäre eine eitle Folge jenes Prädicats gewesen, welches Ihr mir zu geben beliebtet, und worüber ich vielmehr ungehalten sein konnte und nur beleidigt werden musste, als bald darnach sich Jemand herausnahm, sich desselben sogar in einer Adresse an mich, die vorher distinguierten Personen zu Gesichte kam, zu bedienen. Was konnte ich anders denken, als dass es auf meine Verhöhnung ausliefe? Dass ich eine topographische Synonymik zu geben versprach, wusste man schon 12 Jahre früher. Und da ich schon im J. 1810 mich zuerst damit beschäftigte u. von damals bereits ein ziemliches Verzeichnis hatte, so muss diese meine Arbeit nicht erst in das tiefe J. 1825 herabgesetzt werden, aber noch viel weniger als das Resultat eines weder gesuchten noch erwarteten Wehrachs betrachtet werden, indem die Arbeit längst vorher schon fertig war. . . . H. Mitterdorfer theilte mir wirklich ein Verzeichnis topograph. Benennungen mit, allein ich selbst fand bei weitem mehr, u. obwohl ich selbst mir viele Mühe gab, u. es mit vollem Rechte als meine Arbeit hätte ausgeben können, so wollte ich die Ehre doch nur dem H. Mitterdorfer lassen. Uebrigens wusstet Ihr nicht, was für eine Verpflichtung ich ein Paar Jahre früher übernommen habe, nämlich ein Wurzelwörterbuch der slov. Sprache zu liefern, woran ich zu arbeiten anfieng, aber bei dem bekannten Mangel alter Urkunden dieses Dialectes u. bei den vielen verschwundenen Stammwörtern, jenes lebendige Lexicon zu Rathe ziehen wollte, welches der Kärntnerslave schon vor mehr als einem Jahrtausend auf Grund u. Boden geschrieben hat, u. wovon die Laute noch täglich viel tausendmal ertönen, ohne dass sie der späteste Enkel des heutigen Tages nach ihrem ganzen Umfange mehr verstünde. Für den Philologen aber sind sie wichtig u. gleichsam die Beweistexte für die Gleichförmigkeit unserer Mundart mit der alten Kirchenslavischen. Diese ganze Arbeit habt Ihr zerstört u. Euch als Feinde der Wissenschaft erklärt. Eines Menschen Kräfte reichen zu dieser Arbeit nicht hin, . . . aber auch die Mitwirkung anderer wusstet Ihr zu verhindern. . . . Man hat vieles gesprochen, was man

nicht oder kaum halb wusste, u. geschrieben, was man nicht verstand, u. hat sich dadurch einer schweren Verantwortung ausgesetzt. Man hat sogar hohe u. ausgezeichnete Personen zu einem ungünstigen Urtheile veranlasst. Man nahm gar keinen Anstand, frech u. unverschämt Lüge u. Verleumdung zur Wahrheit zu stempeln, u. die Welt gegen einen verkannten, durch die Zeitumstände unglücklich gewordenen Menschen mit Zettelgeschrei u. Abscheu zu erfüllen, bloss darum, weil er einen Gegenstand selbst gedacht u. mit Freimüthigkeit durchgeführt hat, ohne dass es den Gegnern benommen gewesen wäre, ein Wort dagegen zu sagen. Dieses Attentat gegen meine Ruhe u. meinen Frieden, gegen meinen Wirkungskreis, gegen mein geistiges Leben halte ich nach den Schmerzen meines beleidigten Gefühles für so schwer, dass ich nicht weiss, wie Ihr mir dafür werdet genug thun können. Fürchtet Ihr nicht, dass über jedes Haus, in welchem sich Eure gedruckten oder ungedruckten Schriften befinden, der Fluch kommen könne, weil jedes solche Haus eine Ungerechtigkeit gegen mich enthält! . . . Ihr habt geduldet, verdammt, gerichtet . . . Ein Monat war aber nicht hinlänglich für Eure Schmähsucht u. Eure kochende Rache, auch nicht 1 Jahr; 3 Jahre sind es nun bereits, dass Ihr dieselbe auch nicht ersättigt habt . . . Wie lange wird nun Euer wildes Treiben noch dauern? . . . wie schwirren nicht Eure Steine von allen Seiten u. ohne Aufhören? . . . *Odio iniquo odistis me!* . . . Ihr habt nicht widerlegt, sondern geschimpft, gelästert, geschändet! . . . Nur der pöbelhafte Mensch fängt, wenn er nicht widersprechen kann, mit Persönlichkeiten an . . . Man sagt lieber: Widerspruch der Thierheit nicht, sondern schimpfe, fluche, lästere, lüge, verleumde, mache lächerlich. Das sind die goldenen Sprüche, deren Ihr Euch bedienet, um zum erwünschten Ziele zu gelangen, auf das „*audiatur et altera pars*“ habet Ihr gänzlich verzichtet . . . Ihr wolltet sogar meine Vaterlandsliebe bezweifeln u. mir dadurch ein Verbrechen aufbürden, wovon mein Gewissen von jeher rein war. Dies wäre zuletzt noch der Lohn für meine vielen Entbehrungen u. Verluste, da ich binnen 16 Jahren Seelsorge über 3000 fl. M. M. an mir gebührendem Brot verlor, dass ich somit 10 J. ohne Sold gedient habe. In der drückendsten Zeit, wo ich mit Mangel zu kämpfen hatte, sowohl in der Stadt als am Lande, entwickelte ich bei meinen sowohl Predigt- als Christenlehr-Vorträgen die lebendigste Vaterlandsliebe u. Gehorsam gegen den allgütigsten Monarchen. Fraget nach, so werdet Ihr es hören; selbst in meiner Abschiedsrede an der letzten Station berührte ich diesen Gegenstand u. konnte mich freudig u. mit gutem Gewissen darauf berufen, was ich in dieser Hinsicht für First u. Vaterland die Zeit meines Wirkens gesprochen u. gelehrt habe. Wer mich in diesem Stücke verkennt, der beleidigt mich schwer u. verdienet kaum Verzeihung . . . Die Folgen Eurer Handlungen erstrecken sich soweit, dass selbst Milchbärte im gespalteneu Rock mit Flüsterweisheit aus einem andern Lande sich erfreuen, in Gegenwart distinguirter Personen in meinem eigenen Dorfe ungestraft mich zu beleidigen, was erst vor 8 Tagen geschehen ist. Wird es etwa dahin kommen, dass ich bei jeder Entfernung vom Hause mich mit ein Paar Pistolen werde versehen müssen, um beleidigende *exhortatio vestro* geflossene Zumuthungen von Bösewichtern oder vielmehr von Euch verführten Menschen mit Nachdruck zurückzuweisen! — Aber das Ganze naht sich dem Wege der Erbitterung! — *Odio iniquo odistis me!*“

V takšnem položaji se je preselil Jarnik v Blatograd. Vendar obče priznana je resnica, da je delavnost najboljši lek srčnim bolečinam. Tudi Jarnik naš iskal in našel je tolažbe v tem, da se je posvetil znanstvenemu delovanju. V letih mladostnih vzkipelo mu je bilo srce, da so iz njega izviralale „mnogotere pesme“. V Celovci in v Šmihelu spisoval je podučne in pobožne knjige za prosto ljudstvo, ob enem pa se bavil s starinami in

zgodovino gorotansko. Čas, ki ga je preživel v Blatogradu, pa bi lahko imenovali njegovo jezikoslovno dobo.

Prvence jezikoslovnega truda Jarnikovega nahajamo že jako zgodaj. Prvi spis je „Bildung des Zeitwortes. Ein Versuch nach Dobrovsky's Methode“ iz l. 1812.¹ V njem je Jarnik uredil slovenski glagol v šest vrst po obrazku, ki ga je iznašel slavni Čeh, ter postavil najvažnejši oddelek slovnice slovenske na trdna tla. Ko so zagledali brizinski spomeniki beli dan, pretresaval jih je gledé na pisavo, jezik itd. in trdil, da so gorotansko-slovenski. Metelkove slovnice (l. 1825) ni dočakal, da bi bila izšla céla knjiga; dobila sta Slomšek in on že prve tri pole iz Ljubljane. Jarnik jih je pregledal ter poslal Metelku več stranih izvrstnih opazek in doneskov iz koroških narečij.² Priznavajóč, da se nahaja najčistejši, najbolj olikani govor vselej v sredini kakega naroda, ne ob okrožji njegovem in da mora biti kranjski govor merodajen za ureditev pismenega jezika, pogreša v Metelkovej slovnici skupnega imena Slovencev, katero je rabil Jarnik že l. 1811. v današnjem skupnem pomenu. Ustregel je Metelko Jarnikovej pametnej zahtevi in nadomestil provincijalno besedo „kranjski“ s skupnim izrazom „slovenski“. Sploh se je upiral Jarnik vsemu, kar se je kazalo separatistično. Skupno in uzajemno mora se novoslovenska slovnica urediti: to je bilo njegovo geslo in ono naj ostane sveto tudi nam. Glavna vodila podajala mu je staroslovensčina; kar se je ohranilo do današnjega dneva „in ore populi“, mora se prevzeti v književni jezik, ne gledé, kje se ta ali ona oblika govori, „ker uzajemnost pospešuje najbolje zjedinjeno napredovanje“. Po tem načelu se je ravnal ves čas in na ono nanašajóč se pretresel je Metelkovo slovnico in zagovarjal pravilne oblike koroških Slovencev. Natančneje razpravlja o glasnikih; on terja, da bi se raba glasa *o* (znamenje za Metelkov *o*, ki je med *o* in *a*) v knjigi razširila, ker so ga ohranili koroški Slovenci v svojih narečjih tam, kjer ima staroslovensčina *a*; naj se piše *-ega*, *-emu* m. *-iga*, *-imu*; dat. sing. fem. adj. *-ej* m. *i*; naj se zopet oživi instr. masc. *-em* (z loj-*em*); presežna stopnja bodi *-ejsi* in dr. Tudi skladnja se mora popraviti po istih načelih, po katerih sklanja in sprega. Z veseljem pozdravlja novo ljubljansko učilnico slovenskega jezika in odobrava namen Metelkóvcev, ustanoviti časnik, ki bi razširjal in utrjeval novi pravopis. Ni treba posebej kazati, koliko in kateri Jarnikovi predlogi so prodri v knjigo; kar je pisal o glasovih *ě* in *o*, ni mu obveljalo, ker ja je uničila gajica.

Z metelčico vred dospeli smo do vprašanja o slovenskem pravrpisu. Da bohoričica ne ugaja vsem fonetiškim zahtevam, uvideli so bili učeni

¹ Pogl. Kresovega III. letnika str. 321 in sl.

² Ponatisnene so te opazke preložene na slovenski jezik v Marnovega Jezičnik-a IX. letniku na str. 17—23.

može že pred dolgo leti. Žiga Popovič¹ je sprožil prvi misel, pomnožiti Slovanom z latinico pišočim abecedo po cirilskej azbuki; Gutschmann, Kopitar, Primic bili so enake misli. Tudi Jarnik pričakuje „v kratkim tejšti veséli čas, ko bojo visoko vučeni moži za vse Slovence k navadnim latinskim čerkam še druge Slovenskimu jeziku namerjene izumili!“² Metelkova slovnica bi imela v okom priti temu nedostatku. Po knjigah govorečih o abecednej vojski, ki se je vnela vsled Metelkovega pravopisa, beremo čestokrat, da je tudi Jarnik nasprotoval metelčici. V dokaz navaja se njegova največja knjiga „Etymologikon“, kajti tiskana je s starim pravopisom. Oboje je krivo, trditev in dokaz. Jarnik se je razveselil metelčice, če si tudi njenih pomanjkljivosti ni prikrival. On piše o njej: „Nova abeceda je velika dobrota, zdaj vsaj bodemo lahko pisali, dozdej smo krpali. Vendar se li more imenovati omnibus numeris absoluta?“ — Kmalu se je privadil nove pisave in poslal je Metelku dve pesni pisani z njo; tudi v ostalini so še ohranjeni spisi, pridige, slovarniški odlomki v metelčici. Abecedne vojske se ni dejansko udeleževal, kajti osebno pričkanje mu je bilo zoperno. L. 1832. izda Etymologikon v starem pravopisu, a ne iz mržnje do novega, ampak ker ni bilo v celovških tiskarnah metelkovih tipov.³ Kar piše torej Lubomir-Slomšek v Carinthijnej 12. številki istega leta, naznanjajoč Jarnikovo delo, ne smemo smatrati kot izraz Jarnikovih nazorov, temveč je pripisovati subjektivnosti naznanjalca samega.

Na Koroškem biva poleg Slovencev nemški narod. Zaraditega čutila se je tukaj najprvo potreba slovenske slovnice za Nemce. V ta namen je že Gutschmann izdal svojo slovnico l. 1777.; doživela je že bila pet natisov; šestega je preskrbel l. 1829. Jarnik in z njim ustregel praktičnim potrebam nemških sodeželanov. („Windische Sprachlehre v. O. Gutschmann. VI. Aufl. Klagenfurt bei F. v. Kleinmayr 1829.“ 8° str. 108.)

Ves čas odkar se je prikazal na književnem polji, bavil se je Jarnik s slovenskim rečnikom. Prva leta svojega službovanja pomagal je nabirati po Koroškem za Vodnikov slovar; pozneje pa je izdelaval samostalen besednjak. Tudi tukaj se je oklenol načela, naj se vpišejo vsi oni staroslovenski izrazi, ki še živé po raznih slovenskih pokrajinah. Da bi bil slovar v tem oziru popolen, zabeležil je iz staroslovenskih spomenikov nad 2500 takih besed in je izdal v posebnej knjižici.⁴ Baš v istem času imel je dogotovljen rečnik, a zavrgel ga je, ker se mu je videl preslab. Gutschmannov

¹ „Untersuchungen vom Meere.“ Leipzig 1750.

² Poglej „Zber lepih ukov“ v predgovoru; Kres 2. snop. str. 100.

³ Pogl. pismo do Slomšeka v lanskega Kresa 11. snopiči.

⁴ „Kleine Sammlung solcher altslavischer Wörter, welche im heutigen windischen Dialect noch kräftig fortleben. Ein Beitrag zur Kenntnis der alten hochslovenischen Büchersprache. Klagenfurt bei A. Gelb 1822.“ 8° str. 79.

slovar pa je bil že pošel, a občinstvo je popraševalo neprenehoma po njem. Tiskar Kleinmayr pozove torej Jarnika, naj pregleda Gutsmanna in napravi novo izdajo. Tej nakani pa se je Jarnik ustavil ter obljubil založniku, da hoče rajši spisati čisto novo knjigo, ki bi imela biti prikladnejša znanstvenim terjatvam istega časa. Obvarovati tiskarja neizogibne škode ter zabraniti novo izdajo zastarelega Gutsmannovega rečnika, kteremu pravi „*teutschmichlisch*“, to so bili zvonanji uzroki, da se je lotil l. 1828. novega slovarja. Dovyřil ga je v dveh letih, kar bereš v predgovoru pisanem l. 1830. in v pismu, ki ga je poslal Slomřeku. Tiskanje se je zakasnilo za celi dve leti, iz kterega uzroka ne znamo. Začetkom l. 1832. priřla je Jarnikova glavna knjiga v ljudi.¹

Ne bomo se spuřčali v daljšo in natančno oceno Etymologika; dandanes bilo bi prepozno in brezuspešno. Samo nekaj besed o njem naj nam bode dovoljeno. Etymologikon je osnovan po Dobrovskega načrtu, kakoršnjega je prepisal tudi Metelko v svojej slovnici. Zakaj si ga je bil izbral Jarnik opustivši abecedni red? — Uzrok imamo iskati v tem, da se je v istih letih začelo razvijati primerjajoče jezikoslovje. Hotel je torej ob enem ustreči terjatvam praktičnega življenja in znanstvenim svrham. Porabil je vestno, kar so mu podajali predniki; Pohlina in Gutsmanna pregledal je z ozirom na pristno slovensko blago;² izpisal je Danjka in Metelka, mnogo pa je nabral ali sam ali duhovniki, ktere je naprosil, vzlasti po Koroškem. Posebno zanimiv je predel „*Zwanglos Gebildete*“. On kaže, kako uporabljajo razna slovenska narečja različne končnice, da izražajo isti pojem. Slučajno je pomagal Etymologikon tudi določiti znano literarno pravdo, kteremu slovanskemu jeziku naj se priřtevajo brizinski spomeniki. Kopitar je dokazal iz njega in spričal, da so oni velevažni ostanki stareslovensčine gorotansko-slovenski.³ Z Etymologikom osnoval si je Jarnik trdno podlago, na kterej je mogel sestavljati obsirne slovarje. Metelko mu pošlje Vodnikov rokopisni slovar z Bilčevimi doneski vred; Smolnikar, Zupan, Stuein in drugi duhovniki so mu izročili vsak iz svojega kraja znatnih besednih zapiskov; osobito marljivo pa ga je podpiral Slomřek, v tistih letih spiritual v Celovci. Dogotovil pa je Jarnik dva slovarja: nemško-slovenski in nemško-slovensko-latinski.⁴ Osoda slovenskim slovarjem sploh nemila ni se tudi njemu kazala ugodna in

¹ Versuch eines Etymologikons der slov. Mundart in Inner-Oesterreich. Nach verlässlichen Quellen bearbeitet von U. Jarnik, landesfürstlichem Pfarrer zu Moesburg. Klagenfurt 1832. Gedruckt und verlegt von Ferd. Edl. von Kleinmayr. Str. XXII + 243 v. vel. 8°.

² Pogl. Kresov III. letnik na str. 212. in uvod Etymologiku.

³ „Glagolita Clozianus. 1836.“ na str. XLI.

⁴ Pogl. lanskega Kresa 7. snopić na str. 374 in sl.

zakrivila je, da ni spravil nobenega na dan; ostala sta v rokopisu. Vendar se nista pogubila; služila sta nekaj let pozneje Janežiču v podlago za njegov ročni slovar slovenskega jezika. (Konec pride.)

† Knez-vladika dr. Janez Zlatoust Pogačar.

(Konec.)

4. Pogačarjevo vladikovanje je bilo primeroma kratko, ker ga je še le v poznej dobi svojega življenja nastopil, a tudi teh osem let in nekaj mesecev sme se imenovati izvenredno plodovitih.

Pokojni vladika je bil vzgleden višji pastir proti svojim ovčicam. Uvedel je redne kanonične vizitacije, ktere je z vso ognjenostjo izvrševal. Hotel se je sam prepričati o župnijskih razmerah po svojej škofiji, hotel stopiti med pastirje in ovčice. Ganljivo je bilo videti častiljivega starčka, kako je celó peš ali jahaje obiskaval najzadnje gorske župnije, ki že morebiti polstoletja in nektele tudi nikoli še niso videle višjega svojega pastirja v farnej crkvi. In pokojni vladika ni samo birnoval po celé ure, temveč on je tudi pridigoval, maševal, obhajal, katehezoval, oficij po rajnikih opravljjal, litanije imel, — večkrat celó na dan po dve vizitaciji opravil, sprejemal prijazno duhovnike in posvetne, tu in tam obiskoval znane rodovine . . . ni čuda, da so njegove telesne moči pešale, osobito še ko mu je popolnoma oslabel vid, kterega mu tudi zdravniška umetnost ni mogla zboljšati.

Vsled vizitacij so se crkve v škofiji ozaljševale; mnogo se jih je popravilo, prezidalo; in ker je sam rad zidal, vzpodbujal je tudi druge k temu. Sam prijatelj umetnosti in lepote že od nekdaj, je res po kneževsko za šeststoletni jubilej osnažil in prenovil knezoškofijsko rezidenco v Ljubljani, dal stare umetne slike popraviti in je pomnožil njih zbirko. Popravil je škofijske gradove in druga ojkonomijska poslopja, če tudi dobro vedóč, da ne bode več tega po natornih postavah človeške umrljivosti dolgo užival. Ali ne kaže tudi v tem rajni vladika plemenitosti in vzvišenega duha, ki ljubi lepoto, a sebičnosti ne pozna? Za Ljubljano si je stal en spomenik zapustil s planovanjem prostora ob škofiji zraven stolnice, kjer je zdaj prelep prostoren nasad v ozaljšavo crkve in trga. Po njegovem prizadevanju se je v crkvi v Gornjem gradu položil krasen tlak, dostojen nekdanje stolice. Brez njegovega vzpodbujevanja (prim. Pastirski list) in pokroviteljstva bi cerkev Sv. Srca Jezusovega v Ljubljani še ne stala v takej lepoti. Zeló vnet za lepoto službe božje gledal je, da se povsod z vso častiljivostjo obhaja in kolikor mogoče po rimskem običaji in dotičnih rubrikah, osobito odkar se je začelo več pisati o tem in zlorabe grajati.

Vednostno napredovanje duhovščine bilo mu je vedno pri srei; zato je pomnožil nekaj bogoslovnih predmetov, poostril župnijske izpite, uvedel pastoralne konference, zaukazal vednostne obravnave o raznih tvarinah; dal je instrukcije, kako se naj kaplani in župniki pri uradovanji medsebojno podpirajo, da dobé poslednji pomoč, prvi pa poduk, ki je bil žalibože pred njihovim vstopom v pastirstvo popolno zanemarjen. Dosegel pa je tudi to, da so crkveni računi po vsej vladikovini v lepem redu.

Njegovo škofovsko delovanje se je deloma naznanjalo tudi v novo ustanovljenem „Ljubljanskem škofijskem listu“ („Laibacher Diöcesanblatt“), ktereга je najprej uredoval L. Klinar, potem kancelar M. Pogačar in slednjič arhivar A. Koblar. Rajniki vladika ga ni hotel imeti samo za ukazni ali službeni list, temveč on je namerjaval razširiti ga v pravi bogoslovnoznanstveni list, ki bi naj duhovnikom v raznih strokah njihovega delovanja dajal svete in vodila, pa tudi opisaval zgodovino ljubljanske vladikovine, v začetku vsaj kronike posameznih far, kar je vzlasti priporočal svojej duhovščini. Ako se pomisli, da se je še silno malo na tem polji storilo, izvzemši nekaj Hicingerjevih sestavkov, bilo bi pri važnosti takih kronik za zelo temno še zgodovino slovensko pač želeti, da bi rajnkega vladike opomin našel boljši odmev. Vendar je že do sedaj „Diöcesanblatt“ obelodanil dokaj lepih izvirnih sestavkov deloma zgodovinskega, deloma pastirskega ali sploh bogoslovnega obsega ter pokazal, da bi ne bil znanstven theologiški list slovenski nemogoč. — temveč novega ni treba celó ustanávljati, kajti v vseslovenski theol. list (tudi za duhovščino drugih škofij) bi se lahko ta izpremenil po tem, da bi službene ukaze morebiti le kot priloge prinašal. Čulo se je, da bi se bil polagoma v popolno slovenskega presnoval; in to je tem bolj verjetno, ker ni bil rajni naš vladika nasprotnik slovenskemu službenemu uradovanju, nego ga je celó fakultativno uvedel v knezoškofijskem redništvu. Vsakemu je bilo na prosto dano, posluževati se materinega jezika, ali žal! te škofove dovolitve ni se duhovščina v preobilnej meri posluževala!! Škofijski list je redoma donášal pokojnega vladike nemške in slovenske pastirske liste, vseh večjih po številu devet in nekaj manjših za dobrodelne ustanove in zavode. Slovenski listi so se — pravi „Slovenec“ l. c. — nekoliko približevali Slo m š e k o v i m pastirskim listom. — Vseh „Diöcesanblattovih“ naredeb gledé izpraševanja ženinov, birmovanja, šolskih zadev in dr. omenjati, bilo bi preobširno, a reči se sme, da se je poslovanje duhovniško vsled tega dokaj zboljšalo.

Osobito pomenljiva je instrukcija gledé crkvenega petja. Kot ljubitelju glasbe in petja sploh bilo mu je tudi to na srei. Že l. 1869. priobčil je bil dr. Pogačar poseben spis „Ueber Kirchenmusik“, ker se je bila moderna glasba in posvetno petje le preveč ugnezdilo po crkvah. O tej zadevi le navajam, kar piše med drugim „Crkveni Glasbenik“

št. 2. l. 1884. o plemenitem pokrovitelji Cecilijinega društva: „Že kot vodja v Alojznici skrbeli so rajniki knezoškof za lepo petje v domačej kapeli, navduševali mlade pevce za kraljico umetnosti, kupovali muzikalije in plačevali učitelje glasbe iz svojih pičlih dohodkov (na pr. v 2 letih nad 400 fl.). Kedar so gojenci svojega ljubega vodjo hoteli razveseliti, naučili so se novih pesnij ali pa zapeli krasno Aiblingerjevo (daljšo) „Cvetica zasajena“ (besede Görres-ove, prevod Fr. Levstikov). O tej pesni so rekli: „Ni je pesni, ki bi me bolj potolažila, kakor ta.“ Kdor pozna Aiblingerjeve skladbe, bode vedel, kako šne skladbe so rajnekega navduševale. Kot stolni dekan so pokojni knezoškof vzeli glasbo v stolnici v svojo skrb, razglasili članek o „erkvnevej glasbi“ (gore omenjeni, op. pis.) ter nabirali med znanci in prijatelji darov za ustanovljenje „deskega zbora“, ker jim (naj mimogredé povemo) ženski glasovi v erkvi niso bili všeč. (In to je ravno erkveno stališče in rubrike zahtevajo to, ko bi se moglo porsod izvesti. Op. pis.) Žalibože, da se je ta „deški zbor“ prezgodaj razdrl, kar pa ni bila krivda mil. g. pokrovitelja. Jako so se razveselili, ko so slišali, da se snuje (l. 1877.) „Cec. društvo“ za ljublj. škofijo; natanko so sami pregledali društvena pravila in blagovoljno prevzeli pokroviteljstvo društva, za katero so skrbeli z besedo in dejanjem. Podprli so potrebno orglarsko šolo s erkvenimi doneski, ki jih je g. minister za bogočastje na njih prošnjo dovolil. Za občne zборе „Cec. dr.“ odprli so veliko dvorano svoje palače ter se sami udeleževali zborovanja. Za erkveno pesmarico „Cecilijo“ so se zeló zanimali in jo težko pričakovali. Č. duhovščini so v „Dišc. bl.“ in o priliki vizitacij na sree polagali skrb za erkveno glasbo, in kjer so o takih prilikah kaj boljšega čuli, bili so veseli ter pohvalili g. duh. pastirja, orglaveca in pevce. S kratka; veliko, veliko so storili rajniki knezoškof za zboljšanje erkvene glasbe in to Bogu v čast in vernikom v spodbudo. Predobrotljivi Bog jim vse to na onem svetu obilno poverni!“

Temu bi se še smelo pristaviti, da kot višji pastir, ki mora vse zadeve prej pretehtati, predno jih izvede, kakor se je bil enkrat v obnem zborn sam izrazil, tudi ni pokojni vladika takoj odpravil starih, že ukoreninjenih navad (dasi tudi sem ter tja razvad), in gledé blagoslovov pustil je vse pri starem, dobro vedóč, da smo sedaj v prehodnem stanu ter se še le pripravljamo na definitivno uredbo!

L. 1865. izročí dr. Pogačarju knezoškof Jernej skrb za sestavo drugega dela slovensko-nemškega slovarja, o kterej stvari je po mnogih prizadevah izpregovoril sam v daljšem sestavku v „Slovenci“ (II. 85, 86.) l. 1874: „O slovensko-nemškem delu Wolfovega slovnika“ s svojim podpisom. Mogoče, da se je takrat stvar le preveč zavlekla, a kot knezoškof si je vse prizadeval, da bi se blaga oporoka toliko prej izvršila v čast in korist slovenskemu narodu. Napósled je s pomočjo šolske in deželске

vlade rés dosegel, da se je vsa tvarina v obdelovanje izročila marljivemu g. professorju M. Pleteršniku. Vedoč, kako trudapolno in nehvaležno je to delo, veselil se je zeló, ko se je pred nekaj leti po več gospodih jelo resno ekscerpovati in prepisavati; hrepenel je vsaj prvo polo videti še pred svojo smrtjo, a božja previdnost je odločila drugače.

Kakor je vedel „Slovenski Narod“ poročati, spisal je dr. Pogačar, še bivši stolni prošt, tudi brošuro „Zur Congruaregulierung“, ktera se je avstrijskim škofom razdelila. Ena najbolj sramotilnih dob za slovensko duhovščino bila je pač ona „Stremayerjevih grošov“, ko so nepoklicani ljudje sodili o vrednosti ali nevrednosti kakega prosilca, ne oziraje se na ingerenco knezoškofijskega ordinarijata. Plemenitega Pogačarja je to onečastjenje gotovo peklo, in kakor je že bil poprej l. 1869., ko je nemčurski mestni zbor ljubljanski natolceval kranjsko duhovščino, prijel za pero ter v jedernatej spomenici do ministerskega načelnika branil njeno čast, tako je bil tudi zdaj povzdignol svoj glas. Kaj je v brošuri, ne vém, ker ni bila za splošno javnost. A zdi se, da so vladike premalo storili ali pa premalo dosegli gledé duhovniške plače, osobito gledé onih „grošev“. Tudi dr. Pogačar je pozneje kot knezoškof utegnel čutiti težo transakcije v tej zadevi z visoko vlado — in Bog vé, koliko vode še bode v Savi poteklo, predno se ta stvar vsaj deloma povoljno reši za duhovsko pa deželno oblast.

Kar se tiče njegovega političnega delovanja, znano je, da se ni spuščal popolnoma v šuméči tok strankarski. Dokler so bili narodnjaki v glavnih načelih vsi edini, nahajamo na volilnih oklicih vselej tudi Pogačarjevo ime med drugimi stolnimi kapitularji in znanimi domoljubi, in takrat so po Kranjskem narodnjaki kljubu silnemu vladnemu pritisku (na pr. Bachovemu) sijajno zmagovali. Parlamentarnih govorov ni nikdar imel. Od l. 1859—1861. bil je pooblaščenec kranjskih stanov v deželnem odboru, a za poslanca voliti se pozneje ni dal. Kot knezoškof z virilnim glasom se je le redkokdaj udeleževal sej, bržkone zavoljo také zmedene politične situacije in istodobnih vladnih razmer. Utegnola pa je v mnogih ozirih tudi zavirajoče uplivati ona znana neljuba afëra K . . . , ki pa se je konečno v obojestransko zadovoljnost poravnala. Kot ud gosposke zbornice bil je knezoškof Pogačar, akoravno bolehav, vselej na svojem mestu, ko so se obravnavale važne zadeve ter je katoliškej cerkvi, pravemu šolskemu napredku in slovanstvu v prid svoj votum oddajal.

Kot knezoškof je bil rés podslomba in pospešitelj skoro vseh dobrodelnih naprav: sirotišnic, zavetišč, odgojevalnic, otroških varovalnic, Vincencijevih družeb itd. S svojimi višjepastirskimi nagovori pri dotičnih zborovanjih pridobil in navdušil je mnoge za pravo karitativno in v resnici humanitarno delovanje.

Kar so pisali nekteri nemški listi o „staatstreuer Bischof, deroute finanzielle Verhältnisse des Bisthums“, zasukuje je zgoli zlobno in napačno.

Kakor je vsakemu jasno, ne sme se škofijskega premoženja nobeden vladika dotakniti; saj je že samo na sebi popolnoma zavarovano; in pokojni knez je, kakor se nedvomno zagotavlja, v povoljnih denarstvenih razmerah sklenol svoje življenje, ktereга on itak ni nikdar smatral za to, da bi si časnih zakladov nabiral! Sploh takim listom ni dosta za resnico; vsake priložnosti se poslužujejo, da dadó ob enem breo tudi ubogemu narodu slovenskemu. O marsikterih vladikah — v primeri z rajnikim — smelo bi se pač reči, da so vladi nasproti še preveč popustljivi. Pokojni knez se je ravnal, kolikor moči, po biblijskem pravilu: „Deo, quae sunt Dei, caesari, quae sunt caesaris.“ V miru in složnosti je hotel obdržati duhovsko in deželsko oblast, kajti le po tem se more doseči kaj uspešnega za cerkev, državo, deželo in narod. Morda se ne motimo, če je ravno to nagnolo Nj. Veličanstvo, da je rajnekega vladiko odlikovalo z visokimi redi ter mu podelilo veliki križ Franc-Josipovega reda in komendantstvo Leopoldovega reda. Avstrijski patriotizem Pogačarjev je bil nad vsak dvom vzvišen.

Da pa tudi pri vsem tem ni vse gladko teklo in so tu in tam bile razmere med duhovščino nejasne, utegne se pisati na rovaš nekež stranki, ki se je izpodtikala nad vsem delovanjem pokojnega vladike ter vsak čin njegov nekako preobračala in iskala v njem, česar ni bilo. To je morda zakrivilo, da se kot ordinarij ni toliko na vsakega zanašal, kakor bi bilo pričakovati. Za hrbtom se mu je kritikovalo, a v vsej spoštljivosti mu razodefi razne pomisleke, tega si marsikdo ni upal storiti.

Pogačarjev duh je premnože nadkriljeval in daleč gledal v bodočnost. Še le pozneje se utegne pokazati, kako je previdno sodil in v pravi tek obračal zadeve, vsled kterih je on dokaj bridkostij prestal, a drugi za njim pa bodo uživali sad.

Vsi listi slovenski so objavljali nekrologe o njem, vsak kolikor toliko v svojem smislu. Nekako najbolj pa — zdi se mi — pogodila je značaj pokojnega vladike „Zgodnja Danica“ v št. 5.; saj pa je „Zgodnja Danica“ njega na preranem grobu žalujoče dete!

Z lepimi besedami je sklenol škofijski list v št. 1. naznanjajóč tužno vest o vladiku rekóč: „Neumorno delo — je bil njegov princip, ljubezen do studij in hrepenenje po pravem, lepem in blagem — glavna poteza njegovega značaja, rešitev ubogih duš — cilj njegovega življenja.“

Naj pa knezovladiko dr. Pogačarja spremljamo po vseh poljih njegovega delovanja, vselej se smemo kot zvesti Slovenci zavzeti vprašajóč s pesnikom:

Kdo je mar?

ter ponosno zapeti:

Rodovine

Je slovenski oratar!

Anton Žlogar.

Beseda: Plaumorati.

Gosp. prof. dr. Krek je v Kresu IV. str. 107 sl. priobčil prav bistroumno razpravo o besedi plug. Ujemam se popolnoma z njegovo razlago in tudi jaz imam plug za slovansko besedo, pa trdil bi, da je tudi: plau^m skaženka slovenske plug. Poglejmo si najpreje Plinijevo poročilo: *Vomerum plura genera. — Tertium in solo facili, nec totum porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior haec quarto generi, sed exacutior in mucronem fastigata, eodemque gladio scindens solum et acie laterum radices herbarum secans; id non pridem inventum in Raetia Galliae, ut duas adderent (al. duas addiderunt) tali rotulas, quod genus vocant plaumorati (variat. et emend. plamorati, planarati, plan — plaustr — aratri).*

Učeni jezikoslovec L. Diefenbach¹ opazi o tej besedi: „In classischer Zeit ist keine unlatinisierte Form eines Fremdwortes zu erwarten, hier vielmehr die lateinische Genitivbildung. Da aber diese nicht hinlänglich durch „genus“ gerechtfertigt ist, so halten wir zwei Wörter zusammengeschrieben, und vermuthen als ursprüngliche Schreibung: *plau maratri* umsomehr, da nur von einem Theile des Pfluges die Rede ist. Wahrscheinlich geht „vocant“ auf die gallisch-raetischen Erfinder, bezieht sich aber vermuthlich nur auf *plau^m*, obgleich wir in den neuceltischen Sprachen dem römischen *aratrum* begegnen. Ob auch *plau^m*, das nicht sonderlich römisch lautet, einen consonantischen Stammesauslaut verloren habe² und verschrieben sei, lassen wir dahingestellt.“

Trdil bi, da se je v besedi *plau^m* potlačil goltnik, ktereга se ne samo romanski jeziki, nego tudi slovanski izogibljejo, primeri: *maior* — *maiestas* in druge. Beseda bi se torej prvotno bila glasila: *plaugium*, in iz te je nastalo: *plau^m*. Vendar oblika: *plau^m* ni dober prepis, ker Dufresne iz sredovečne latinščine navaja besedo: *plou^m* s pomenom: dvokolesni plug, iz starih glossografov, ki so gotovo dobre rokopise od Plinija pred seboj imeli; in v legibus longobard. nahajamo celó obliko *plovum*. Ta oblika se je prav naravno izobrazila po pravilih romanskega zvokoslovja iz *plugium*. Glasnik *u* prelazi v *o*, primeri: *corbo* iz *curvus*, gutturalec se izpahne in zaradi hiata nadomestuje z labialcem, primeri: ital. *boie* in *bove*, Ketten, iz izvirnega *boghe*; tako je tudi mogoče iz *plugium* — *plou^m* — *plovum*.

¹ Die alten Völker mit ihren Sippen und Nachbarn str. 399—401.

² To je mogoče, primeri staroanglež: *plou* — *plow*, novoangl. *plough*, danski: *plov* (starofries.) *fektor*, *plogha*, *ploge*, albanski: *pluar*.

Plinij poroča, da je dvokolesni plug iz raetske Gallije, a ker beseda ne najde nobene podpore v keltskem jeziku, tudi ni keltska, marveč prišla je k raetskimi Keltom od sosednih slovanskih Noričanov, katerih naselbine so se raztezale do virov reke Rhena. Prof. Kaltenegger je v dolini Val d' Hérens na levem pobožju reke Rhône našel slovenski plug in slovenski kozolec! — Tudi jaz imam koreniko plu za podstavo besede: plug; tertium comparationis je fluktuacija, vijanje, valjanje; pluti naimer izvorno označuje slape, valove hitati, in kakor plavec hita valove vodé, tako plug valove zemlje, in torej plug = fluctuator. Poznamenovanje je methaforično, kakor v besedah koza, kozica, žival in posodva Dreifuss, Reindl, in stolica, na katero se bruno za otesavanje položi — der Holzbock, kakor hlapec, služabnik kmeta pa pokrivačevo in vezačevo orodje, kakor maček, žival in sidro in več dr.

Nemški jezikoslovci ne morejo v svojem jeziku nobene podstave za razlago besede: Pflug najti. Nekteri priglasujejo Benekejevej razlagi iz glagola: pflügen (glej Mittelhochd. Wörterb. v. Müller und Zarneke, II., 512), a glagol pflügen v južnonemških narečjih označuje: das Haus hüten, Pfleger, Landrichter, Verwalter eines Gutes, pflüg, das Wohnhaus, in slabo se priklada orodju oranja. Tudi razne nemške oblike, kakor stvn. pluag, pluog, phluoch, fluoc, fluoch, srvn. pflouc, spodnjerhen. pluck, anglos. ploh, srednjenizozem. ploech, ploegh, zapadnofries. pluwge itd., pričajo, da se Pflug ne more iz pflügen izvajati in da beseda ni vzrastla na deblu nemškega jezika. Pri Muratoriji (Antiq. ital. med. aev. L., col. 633) berem: in plogetis et pascuis. Ako je tolmačenje komentatorjev resnično, da plogetum označuje oranico, campus arabilis, našli bi v obliki: plogetis še konsonantski suffiks, ali kakor se znanstveni terminus pri nemških jezikoslovcih veli: auslautenden Konsonant. Listina je iz leta 1130.

Dacorin Trstenjak.

Alois Perger.

O tem zaslužnem Slovenci, o katerem je g. Davorin Trstenjak v 1. številki letošnjega „Kresa“ priobčil zanimiv članek, piše tudi tam po D. T. omenjeni (bivši) slov.-graški notar J. C. Hofrichter v svojej knjižici: „Lebensbilder aus der Vergangenheit. Als Beitrag zu einem Ehrenspiegel der Steiermark, besonders der Stadt Marburg. — Graz 1863“ na str. 41—43. — Mislim, da komu ustrežem, ako podajem tu še Hofrichterjev — menim da našemu občinstvu ne baš mnogo znani

— sestavek, kateri nam Trstenjakov spis o onem res „pridnem rodoljubu slovenskem“ v nekterih stvarih malo natančneje razlaga. Dovoljeno pak mi naj bode, navesti nemški original. — Hofrichter piše:

„Alois Perger. Ein geborner Friedauer,* starb 1839 als Verwalter von Narrenbüchel bei Radkersburg, nachdem er des Lebens Ungunst in vielen Richtungen genossen. Beide (H. je govoril namreč neposredno preje o Kopertinu Naveršniku, roj. v Konjicah, poznejem „kreishauptmannu“ v Zadru, 1847 penzionovan „gubernialrath“) hatten sich fast alle europäischen Sprachen eigen gemacht (Perger schrieb eine gemein-fassliche türkische Grammatik). Beide verkehrten mit Gelehrten ihrer Zeit, beide mussten mit dem Hemmschuh, welchen unsere Amtirung jedem freien Denker einlegt, durch das Leben wandeln. Als geistreicher Mann musste ihm natürlich das leere, geisttödtende Formenwesen derselben, das ewige Einerlei anekeln: doch hatte Perger nicht die Mittel, seinen Lieblingsstudien ganz zu leben, und so betrieb er, wie so viele, seine Amtirung nur der physischen Existenz wegen, während er zum grossen Aerger seiner Vorgesetzten und Collegen nebenher astronomische Beobachtungen und epigrafische Studien machte. So geschah es einst, dass er als Steuer-Controllor auf Untersuchung war, zufällig aber in der Zeitung von einer Constellation der Planeten oder dergleichen las; natürlich liess er sich seine Instrumente und Tafeln nachkommen, und berechnete statt Grund- und Haussteuer und Mühlaufergeld u. s. w. den Gang der Himmelskörper, was für einen Bürokraten von echtem Schrot und Korn (bisher?) freilich ein Gräuel war; denn was sind alle Himmelskörper, was das ganze Weltall z. B. für einen Buchhalteristen gegen die Bemängelung von $\frac{7}{8}$ kr., oder für einen Finanzmann gegen das Auffinden eines Stempelgebreehens oder für einen Kanzlisten (oder Juristen der neuen Schule) gegen eine Rubrik mehr oder minder bei einem Gesuche u. s. w. — — ? Arm an irdischen Gütern, konnte er sich weder die Werke noch Instrumente alle anschaffen, noch die vaterländischen Alterthümer und Münzen erwerben, wie er es wünschte; doch waren seine Sammlungen von Belange, wurden aber leider auch bald nach seinem Tode verschleppt.

Was der steirm. histor. Verein jetzt anstrebt: Auffinden und Bewahren der historischen Denkmäler des Landes — damit hatte Perger schon vor einem halben Jahrhunderte begonnen, und was jetzt oft mit Pathos und vielem Lärm als Entdeckung ausposaunt wird, finden wir längst schon in seinen Aufzeichnungen; es fehlte ihm nur die Anmassung und Wichtigkeitskrämerei! Zum Beweise dessen möge ein Factum dienen: bemüht, für die arme Witwe doch Etwas zu Geld zu machen, stellte ich aus seinen Schriften einen Aufsatz: „Die Hoerstrassen der Römer in Innerösterreich“ zusammen, worin sehr scharfsinnig und mit Zahlenbeweis aus den Meilen-Entfernungen Naraja¹ in die Gegend des heutigen Neumarkt (in Obersteier) versetzt wird — und

* Čast. g. Fr. Zmazek, župnik pri sv. Urbanu, nam je poslal sledeče naznanilo o rojstnem letu in kraji Al. Pergerja: V I. snopiči „Kres-ovem“ str. 57. v stestavku „Alois Perger“, izreče pisatelj č. g. Trstenjak željo, naj se v matičnih knjigah sv. Urbana ali sv. Tomaža preišče ter pozve rojstni kraj imenovanega narodnjaka. Našel sem ga v tukajšnjih (sv. Urbana) župnih krstnih knjigah. Narodil se je 11. avgusta 1776. leta. Oče Juri se imenuje „aedituus“ (Küster, erkovnik, mežnar). Popolni izpisek iz krstnih knjig se glasi: „Domicilium: Fanum St. Urbani. Die 11. mens. augusto (1776) 11. hora noctis: natus et seq. baptisatus Aloysius Antonius leg. fil. Georgii Perger aeditui, Franciscæ Menhortin natae. Levi. A. R. D. Simone Gollob Parocho & Gertrude Garihpergerin p. Omüllez Cooperatorem ut supra“. Krstni boter Pergerjev je bil tukajšnji župnik Simon Gollob.

Ured.

¹ Naraja — menda pač tiskovni pogrešek v H. spisu, namesto Noreja.

übergab selben dem steierm. histor. Vereine zur allfälligen Aufnahme in die „Mittheilungen“, hörte aber nichts mehr davon, bis ich ihn Seite 30 im ersten Hefte derselben wörtlich abgedruckt fand. Meine Abwesenheit von Graz verhinderte weitere Erörterungen hierüber — um aber die Ehre des Autors zu retten, liess ich die Fragmente gesammelt und mit der indess aufgefundenen Karte versehen, noch einmal im Nationalkalender von Kaiser abdrucken. — Es sei dies öffentlich erklärt, weil seitdem auch ein anderer hochgeachteter Schriftsteller (unschuldig) die unrechte Quelle angab.

Perger war aber nicht nur Sammler, als welcher er alle römischen Denksteine in Steiermark z. B. schon vor Jahren zeichnete und beschrieb; Geograf, als welcher er die meisten Höhenpunkte im Lande kannte und längst selbst gemessen hatte; Geschichtsforscher, als welcher er die betreffenden auswärtigen Schriftsteller (besonders slavischen) im Originale las, und daraus für die steirische Geschichte sammelte; sondern seiner Zeit auch Dichter, sammelte slovenische Lieder (wie sein vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprachen unseren Slovenen zeigt . . .) und Landwirth, wo er als Gutsverwalter und Mitglied unserer Gesellschaft sich bemerklich machte. Seine Bescheidenheit liess ihn selten als Schriftsteller auftreten, desto gieriger wurde allseits Correspondenz mit ihm gesucht, die eben so geistreich als humoristisch war.

Mangel und Missverhältnisse aller Art drückten diesen Ehrenmann vor der Zeit darnieder und brachten ihn viel zu früh für die Wissenschaft, besonders aber für Vaterlandskunde und rationellen Slavensinn zu Grabe.* —

Tako Nemeec Hofrichter o Slovenci Pergerji, o katerem še, v družbi z omenjenim K. Naveršnikom in temu sledečim Iv. Popovičem, isti nemški pisec l. e. 41 veli, da „alle drei wieder den Beweis liefern, dass, wenn der Slave sich einmal einen Grad von Einsicht und Kenntnissen erworben, er den Deutschen sogar überflügelt“.

Sedaj, po spisu Trstenjakovem in Hofrichterjevem, nam je še le prav jasno, zakaj naš Stanko Vraz, govorec o „representantih idee slavljanstva na Malom Štajeru v začetku tega stoletja, med „prve glave onih viteških slovenskih uznešenikah“ šteje tudi Pergerja kot „iztraživalca slovenske starine“ (Gusle i tambura 1845; prim. „Kres“ 1883. 521). Da, bil je on to; a bil je tudi pospeševalec slovenske knjige! Samo žal, da je i njemu, kakor Slovincem sploh, bilo boriti se z nevoljami in mukami življenja, in da je tudi on med Slovenci vsaj za petdeset let bil prezgodaj rojen. V reznici, Alois Perger je bil „vrl mož“. Zató: Slava mu!

And. Fekonja

Slovsanske naselbine na Italijanskem.

V nemškem tedniku „Das Ausland“ 1883, št. 47. poroča g. Kobelt o slovsanskih naselbinah v provinciji Molise. Akoravno je bilo čitati o teh že v „Slovenskem glasniku“, posnamemo vendar po omenjenem pisatelji najvažnejše točke; kajti gotovo je zanimivo, skoro bi rekli, čudež, da se je ohranila tako dolgo peščicea Slovanov daleč od bratov ločenih. Kobelt piše: Novica

v Diefenbachovih *Origines Europaeae* str. 207., zajeta iz Petermanna in iz „Auslanda“ l. 1857. str. 840., zvalila me je, da sem popraševal na Italijanskem natančneje po slovanskih naselbinah v neapolitanskej provinci Molise. Cavaliere Dermide de Rubertis, sedanji syndik v Acquaviva, blagovolil mi je poročati natančno o teh naselbinah. Po njegovem poročilu naznanjam sledeče:

V provinci Molise se nahajajo še sedaj tri naselbine, po katerih se je ohranilo slovansko prebivalstvo čisto, Acquaviva (slovanski Voda živa) ali tudi Wodajva imenovana (to je gotovo slabo zapisana Voda živa), San Felice Slavo in Montemifro. Slovanskega pokolenja, samo boljše ali manje poitalijanjene so vasi Palata, Tavenna, Ripalda, S. Giacomo degli Schiavoni pri Termoli in San Biase. Vsega vkup stanuje jih morda 20.000 duš slovanskega rodú v provinci Molise, ali izmed teh ohranilo jih je svoj jezik le 5000.

Kdaj so se naselili? — O tem so poročila razna. Ustno poročilo govori o smrti Skanderbegovej in o podjarmljenji Albanije po Turkih ali pa o miru sklenenem l. 1478., v katerem so prepustili Benečanje Albanijo mohamedanom. Drugo poročilo pa pripoveduje, da so se naselili že v 14. stoletji po bitvi na Kosovem polji (1389). Za to poročilo govori tudi to, da so naseljeni že od nekdanj rimski katoliki; Albanezi, pribegli v 15. stoletji v Sicilijo, ločijo se pa v veri znatno od katoličanov. Gotovo je, da so se naselili tedaj Slovani in Albanezi ob enem; današnji prebivalci v Acquaviva naselili so se prvotno z Albanezi v S. Leucio. Razprtije so jih pa razdružile; Albanezi naselijo torej Montecillene, Slovani pa Cerritello. A zadnje vas je razrušil tekom 16. stoletja potres ali ga je pa opustošila kuga; zato se preselijo ostali na konec široke rodovitne doline 22 (ital.) milj od Campobasso in dadó selu ime Voda živa, ital. Acquaviva, ker je tam obilo studencev. Ta kraj je bil lastnina vitezov Malteзов, kasneje pa družine Cantelmi. O prvem naseljenju ni pisem; pripovedujejo pa, da se je imenoval tedanji vodja Mirko. To ime je še dandanes kaj navadno v Vodi živi. Leta 1795. štel je abbate Francesco Sacco v svojem „Dizionario storico-fisico“ v Živi vodi 1400 Slovanov, Amati leta 1862. pa 1763, danes jih je okoli 3000. V šoli in erkvi podučuje se še sedaj slovanski, narodni običaji in narodne navade pa so izginole že skoro popolnoma; le 1. maja praznujejo še pomlad po starej navadi in tedaj še pojó stare narodne pesni.

V noši ohranili so si še poseben plašč; imenujejo ga še sedaj kaban, tudi tikajo vsakega. Gostoljubni so, delavni in mirni, v boji zoper brigante so pa že pokazali svojo hrabrost.

Tavenna je še bila l. 1805. slovanska, danes jih pa govori tam jedva še 60 starih ljudij slovanski materin jezik; ali pri zadnjem ljudskem številjenju so se vpisali tudi že ti za „Italijane“, ker nočejo biti „tujci“!

Tudi izven slovanske pokrajine nahajajo se še dandanes slovanska imena vasij in krajev, Selina (selo), Pue mali (ital. Pozzo piccolo), Berdo visotri (ital. Colle alto. — Kobelt piše visotri gotovo le za visoki, ali je pa visotri tiskovna pomota.), Jeserina (jezero); rodovitna planjava se imenuje Ravniza; druga taka imena so Gradina, Poplaviza, Krizina itd.

Do novejšega časa nahajala se je novica o slovanskih naselbinah na Italijanskem le redkokrat po zemljepisnih knjigah. Še le leta 1856. opozoril je kupec Marco Pollenter iz mesta Bari ali Trani Dubrovničana nobile conte Pozzo na brate. Ta je razglasil prvi o njih, kar je bil zvedel po gymn. prof. Giovanni de Rubertis v Casacalenda, v zadarskem listu „Osservatore“. Professor Bodjansky v Peterburgu prestavi te črte na ruski jezik, in ruska vlada pošlje prof. Makušev-a tja, naj preiskuje stvar. Leta 1867. obiše ta z gosp. Marino Drinoro, predsednikom bolgarskega društva, Vodo živo in najde, da je jezik starosrbski. Od te dobe so ti Slovani v zvezi z Rusijo in dobivajo od nje knjig in drugih potreb. Italijanski je pisal o teh naselbinah Vegezzi-Ruscalla v Turinu. Da kaže, kako govoré, navaja priliko o izgubljenem sinu v njihovem govoru.

Po njegovej razpravi niso Slovani v Molise edini, pa tudi ne najstarejši naseljenci slovanski v južnej Italiji. Leta 671. pozval je Grimoald, vojvoda longobardski v Beneventu, Bolgare na pomoč. Ti pridejo pod svojim vojvodo Aztekom in dobé za pomoč Sepino, Isernia in Boiano, kjer so govorili še sto let kasneje svoj materin jezik. Te naselbine so se pa pozneje pogubile. Isernio razrušil je l. 847. potres, Boiano l. 853.; l. 880. pa napadejo Saraceni pod Sagadanom bolgarske naselbine in je uničijo. Sedaj ni drugega ostanka o bolgarskih naselbinah kakor ime Castropignano dei Bulgari v provinciji Molise. Vendar so se ohranile po poročilu de Rubertisovem še nekatere tuje besede, kakor „dia“ na mesto „avo“ (ded), „baba“ na mesto „vecchio“ (starec).

Drugokrat so se naselili Slovani leta 926., ko je osvojil vojvoda Jataches mesto Sipuntum (dandanes Manfredonia) na vznožji gore Monte Gargano in je plenil od tod po Apuliji. Kasneje so ga menda iztirali.

V tretje se naselijo Slovani, ko pokliče Re Ferrante (kralj Ferdinand I.), ktereга je oblegoval sin kralja René-a v Barletti, Skanderbega na pomoč. Ta pride z veliko vojsko. Njegov kapitan Giovanni di Gazzoli je dobil l. 1461. Castellucio, ki ima še sedaj priimek „dei Schiavoni“, za feyd. Šest let pozneje so se začele nove naselbine do leta 1487.

Tako poročá Kobelt in izražujóe upanje, da obiše tekom prihodnjega leta Acquaviva (Vodo živo), obljubuje natančnejšo poročilo.*

Fr. Hubad.

* Ethnografsko črto: „Slovane v Italii“ objavil je letos tudi J. Baudouin de Courtenay v „Slovanskem Sborniku“ 1884. br. 1. str. 18—23 in br. 2. str. 82—90.

† Josip Godina-Vrdelski.

Pokojnik, ki je umrl v Trstu dne 24. jan. t. l., popisal je sam svoje življenje v knjigi: „Živenje Josipa Godine Vèrdélskega. Opisal on sam léta 1879. s pristavkom raznih stranskih récij za razdélitev mej domačince po njegovi smèrti. S podobo zgoraj iménovanega. V Trstu tisk sinov K. Amati 1879. 8°. (Josip Godina izdatelj).“ Str. 184 + I. — Josip Godina se je narodil 20. marca leta 1808. v dolenjej Vrdeli (Guardiella) — od tod Vrdelski! — pri Trstu ubožnim slovenskim starišem Gregoriju in Mariji rojenej Vatovac. Oče Godina je hranil sebe in svoje z zidarstvom v Trstu in domá s poljedelstvom, žena pa mu je pomagala s tem, da je prala za Tržačane, preživiti obitelj. Otrok sta imela šestnajst, ki so pa razvèn dveh hčeri in štirih sinov mali pomrli. Mater je Josip izgubil že v svojem devetem letu (1817) in dobil, ker se je oče še trikrat oženil, s časom tri maéhe. Za prve maéhe moral je od doma k ujeu služiti. Kot majhen deček si je že vedel penez služiti na pr. z lovom drobnih ptiév, ktere je v Trstu po nedeljah prodajal. Zanimivo je zvedeti, da so v tistem času silno redki bili šolarji v mestnej okolici, — tako vé on le o dveh pripovedovati, — in kako težko je sam dosegel, da so ga v šolo pustili. Druga maéha Marina, ktero je dobil 1823., tedaj že v 15. letu, bila mu je mila mati, vzela ga pastorka domú ter ga pridno pošljala v šolo. Josip je bil dobre glave; zató si bistrega šestnajstletnega šolarja izbere bogati odvetnik dr. Kronest za domačega učitelja svojemu sedemletnemu sinčeku. Star 17 let vstopi po maéhinej želji, naj bode duhovnik, v gimnasijo v Kopru, ker je še takrat v Trstu ni bilo, ali že drugo leto odide v Gorico, izvrši ondi 2—4 razred, potém 5. in 6. v Ljubljani, a zadnja dva, takrat „modroznanska“ imenovana zopet v Gorici. Preživljal se je s podučevanjem mestnih otrok in od 2. do 6. razreda z ustanovo tržaškega mesta po 70 glđ. na leto. V Gradei mu je priskrbel goriški njegov professor Rechfeld proti domačemu podučevanju stanje in živož, in tako je prišel ubogi dijak na vsenčilišče, kjer se je v letih 1834—37 pravoslovja učil. Po dovršenih naukih stopi še tisto leto v Trstu v sodnijski urad, vendar ga je že drugo leto s finančnim, tedanjo „dvorno kamero“ zamenil.

Od seh dob je služil Godina kot finančni uradnik državi do upokojenja leta 1875., in sicer sprva v Trstu, potém od l. 1840. v Dubrovniku, kjer se je dne 13. decembra istega leta oženil s Kristino Schimpf-ovo, ki pa mu je po drugem otroku (1843.) v Spljetu umrla; od l. 1842—45. bival je v Spljetu; l. 1845. od avgusta do oktobra v Trstu pri višjem finančnem vodstvu, od novembra dalje kot komisar finančne straže v

Goriči, kjer se je v drugič oženil s Francisko Koch-ovo, ki mu je l. 1855. na koleri umrla; od l. 1847. je bil v Tržiči (Monfalcone); od l. 1848. zopet v Spljetu, od l. 1851. v Trstu kot finančni komisar II. razreda; od l. 1853. in sicer od l. 1856. kot finančni komisar I. razreda v Kopru, kjer se v tretje oženi z vdovo Trezo Godino; od l. 1858. biva v Celovci, od l. 1863. pa zopet v Trstu — od l. 1873. kot višji finančni komisar — dokler ne stopi v pokoj dne 31. januarja l. 1875. Upokojen se je naselil na Vrdeli s svojo ženo, ki mu je pa kmalu umrla, kakor tudi njegovi šesteri sinovi, izmed kojih je bil eden mornar.

Godina sam izpoveda, da ni od svojega 14 leta celih 27 let pogledal slovenske knjige in se še le po burnem letu 1848. probudil v narodnjaka ter začel l. 1852. pisati slovenski. To nam razjasnjuje njegovo z italijanskim mišljenjem skvarjeno slovensko pisavo. Idealov, v obče visokih mislij ne smemo iskati pri njem; kajti njemu so že učene preiskave Miklošičeve, Trstenjakove bile zaman, češ kdo bode to čital in rabil! Sam varčen gospodar, hotel je svoje uboge okoličane učiti varčnosti; najhuje ga je skelelo, da so za take spise njegovi rojaki najmanje marali! Po žilah mu je vrela gorka južna kri! Svojo prvo knjigo izdano v mesečnih zvezkih l. 1844—45. spisal je v laščini, namreč: „Manuale delle leggi sul bollo e sulle tasse“, ki mu je neki 600 gld. dobička vrgla. Drugo njegovo delo je bilo dokončanje A. Baričeve hrvatsko-srbske sovnice v vprašanjih in odgovorih l. 1850. V slovenščini je sestavil l. 1852. s pomočjo g. Wittmanna in Kuka „koledarček“, ki je izšel na stroške „Slavjanskega društva“ v Trstu; l. 1853. je objavil spis: „Njegovo véličanstvo Franc Jožef v véliki smèrtni nevarnosti“; l. 1866. je začel izdajati slovenski časnik „Ilirski Primorjan“ v Trstu; pozneje pa še drugega z naslovom „Tržaški Ljudomil“ in leta 1869. v mesečnih snopičih „Pod lipo“. L. 1870—72. je spisal „Zgodovino Tèrsta in njegove okolice“; za tem „Kratek pregled vésvoljnega svetá in posebno naše zemlje“; l. 1873. pa izda po Smiles-ovem self-help kratek spis „Izvirek premožnosti“ in l. 1876: „Kratek razgovor o bolj važnih dosedanjih iznajdbah, in posebno o strojih ali mašinah in o telegrafiji kot obrodkih čudodelne moči človeškega duha“.

Dalje je še prevajal z laščine „babištvo“ in sestavljal „popularno zdravništvo“, kar pa ni prišlo na svetlo. Dopisoval je v „Novice“, „Glasnik“, „Stimmen aus Innerösterreich“, „Naprej“ in „Slovenca“. Splošne slovsstvene vrednosti nimajo sicer plitvi in slabi Godinovi spisi, ali mogoče, da lokalno. Naj bi nam vsaj oni yzbudili zmožnejše naslednike v okoličanih, da si kdaj zopet priborimo naš — slovenski Trst!

Dr. Fr. Simonič.

Drobnosti.

Zgodovina fará ljubljanske škofje. Izdaje A. Koblar. Prvi zvezek: Zgodovina Sorske in Preške fare. Ponatis iz „Laib. Diöcesanblatt-a“. Spisal in založil Anton Koblar, škofijski arhivar. V Ljubljani, 1884 v 8°. Cena 35 nov. — V predgovoru pravi pisatelj, da se je lotil svojega dela iz dvojnega namena, prvič da pot ogladi možu, ki bode prej ali poznej pisal zgodovino ljubljanske škofje, in drugič, da bi ustregel slovenskemu ljudstvu, vzlasti prebivalecem sorske in preške fare. Po svojih mislih so ravno taki spisi, kakor pričujoči, velike važnosti, da začno vzbujati zanimanje za zgodovinsko preteklost tudi pri manj izobraženih ljudeh, kar ni brez pomena. Prigodilo se je že mnogokrat, da je kak priprost človek, dobivši v roke važne zgodovinske vire, na pr. star denar, znamenite listine, kamenite spomenike itd., ne vedé, da imajo kako vrednost, uničil jih ali pa izgubil. Ako se pa zanima tudi neuk človek za take reči, varoval jih bode in pokazal pri prvi priliki večjemu človeku, kateri mu pové, kake so važnosti.

Za kratko prirodoznansko in statistično razpravo popisuje nam g. izdajatelj najprej zgodovino sorske fare pod oglejskimi patrijarhi, potem pod vetrinjskim in pozneje pod zatiškim samostanom in na zadnje pod ljubljanskimi škofi. V šestem poglavji govori precej natanko o posameznih crkvah in crkvicah v sorskej fari, v sedmem pa našteva imena sorskih župnikov, kaplanov, beneficijatov in duhovnikov, katerim je večidel pridejan kratek životopis. Listine ponatiscene v „prilogah“ bodo dobro došle marsikteremu zgodovinopiscu. Ker se je bil l. 1786. odkrojil južni del sorske fare in se ustanovila nova preška fara, odločil je g. pisatelj mladej fari poseben oddelek, v katerem je razdeljena tvarina ravno tako, kakor v prvem.

Pisatelja je stalo brez dvoma mnogo truda in potov, predno je nabral raznovrstne tvarine za svoj spis. S to razpravo si je pridobil našo zahvalo in priznanje ter želimo, da nas v kratkem iznenadi s novim zvezkom, kteremu naj potem sledi še mnogo drugih. — Pomanjkljivosti so neznatne. Mogoče, da je v predzadnji vrsti na 11. strani konec citata „IX. 36“ le kaka tiskovna napaka. — K str. 12. vr. 14. naj omenim, da se ne vé, je-li Atila, kralj Hunov, razdejal Emono ali pa kdo drug; viri molé o tem. — Str. 14. vr. 3.: Letnica 820 izpremenila naj bi se v 819, kajti datum se glasi: „Data VI. kal. Januariæ, anno Christo propicio VI. imperii domni Lodewici piissimi augusti, indictione XIII.“ (Zahn, Urkb. f. Steierm. I., str. 9). Pomniti je, da so takrat začeli leto s 25. decembrom (Leist, Urkundenlehre, str. 232, 234). Ker ima g. pisatelj na str. 102. vr. 5.: „Die decimoctavo mensis nouembris“, treba bi bilo popraviti pomoto na str. 24. vr. 2. ter zapisati 18. nov. namesto 28. nov. — K pisateljevej opazki na st. 14. dostavljam, da se matrike z glagolico popisanim pergamenom vezane nahajajo tudi v selškem farnem arhivu na Gorenjskem. — Da je pisatelj kos svoje nalogi, pokazal je s tema spisoma; da bodo pa naslednji še boljši, porok nam je ujevova marljivost. Le tako naprej!

Dr. Fr. Kos.

Aritmetika za nižje gimnazije. Spisal dr. Fr. vitez Močnik. Po dvajsetem natisku poslovenil J. Celestina. Drugi del. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg 1884. — Po knjigah za aritmetiko in geometrijo, s kterimi je gospod prelagatelj potrebam za prvi in drugi razred na naših gymnasijah ustregel, bili smo uverjeni, da nam bode tudi drugi del aritmetike ugajal. Gotovo bode vsakdo knjigo z veseljem pregledaval; saj se pa more ne le po svojej vsebini, nego tudi po svojej vnanjej obliki vsakemu prikupiti. Tisk je tako čist, pravilen in primeren, da ni treba boljšega zahtevati; in če primerjamo original s tem prevodom,

moramo zadnjega staviti pred prvega. Na več krajih nahajamo popravljene one pomote (nasteli smo jih kakih šestnajst), ki se še v originalu nahajajo. Dodana opazka na 63. strani je prav primerna. Ravno tako primerno je, da so se nekatere črke v formulah zamenjale s pripravnimi slovenskim izrazom, kakor tudi, da so se nadomestila znamenja za ploskovno in telesno mero z novimi, kakoršne sedaj postava zahteva. Pisava je vseskozi pravilna in z ono v prvem delu dosledna; novim izrazom so obče znani termini dodani; izrazi že iz prvega dela znani pa se primerno rabijo. Tiskovnih pomot ne nahajamo (razven ene; na str. 19. v 5. vrstici od spodaj naj stoji 3 namesto 2), in da stvarnih pogreškov ni, razumeva se samo ob sebi. Naj bo pa vendar dovoljeno na nekatere — ne rečemo pomanjkljive — stavke opozoriti; znabiti se da ali pri uporabljeni knjige ali drugem natisu ná-nje ozir jemati.

Stavek: „da mora dati kvocijent z divizorjem pomnožen dividend“, če je tudi po slovnici pravilno sestavljen, menimo, da bi se tvarini bolj ugojno glasil: „da mora kvocijent z divizorjem pomnožen dati dividend“; in ravno tako namesto: „ako pristejemo k minuendu subtrahend z nasprotnim predznakom,“ bilo bi določnejše: „ako pristejemo subtrahend z nasprotnim predznakom k minuendu“. Dalje bi nam bolj ugajalo in bilo bi krajše, ne da bi stavek gledé natančnosti kaj izgubil: „ako produkt (— kvocijent —) njih korenov etc.“ namesto: „ako pomnožimo (— razdelimo —) njih korene ter ta produkt (— kvocijent —) etc.“; saj se vzmuoževanje potence §. 39 v najkrajšem pravilu izražuje. Dalje ne najdemo razloga, zakaj se namesto deliti šestokrat rabi razdeliti; menda bi prvi izraz zadostoval, tembolj ker se zadnji v I. delu ni rabil. Pri „zmesnem računu“ bi nam na strani 103. izraz „primerjati“ bolj ugajal, kakor „zmešati“ — saj se pri računu še ne meša, iščejo se le razmerska števila. Nekako trdo se glasi tudi na str. 105. stavek: „v ta namen ... upotrebiti in na str. 106. upotrebljaj — ali bi ne bilo bolj gladko „uporabiti“? Na str. 126. se bere: „je za razrešeno smatrati“ (ist als gelöst zu betrachten); to se nam zdi pretesna prestava. V §§. 14. 15. in 16. naj bi stalo povsodi predznak namesto znak. Na str. 20. v 11. vrsti od zgoraj naj se med besede „koefficient“ — in — „ter“ postavi: „s predznaki“ ali pa „(po §. 5.)“ Prav tako stoji tudi v §. 21. na str. 24. V §. 19. bi se znal dostaviti k stoječej enačbi $(a + b) m = an + bn$ izvod $n(a + b) = etc.$ Naloge 16. in 18. na str. 139. naj bi se razrešile še z eno neznancko. — Knjigo priporočamo ne samo našej učečej se mladini, in vsem onim, ki se hočejo v aritmetiki poučiti, nego tudi célemu narodnemu razumnstvu.

V. Borštner.

Mlada leta. Našej deci napisal Josip Gradačan. V Ljubljani. Ob piséevih troških natisnil J. Blaznika nasledniki. 1884. Str. 48 v mal. 8°. Veljá 20 novc. ter se dobiva pri bukvozevu J. Bonačiču na Poljanskej cesti štev. 10. — Knjižica obsega dvajset prirodnih slik na drobno in na tanko narisanih. Vzete so iz otroškega obzorja in tudi tako izvedene, da segajo mladini do srca. Tudi odrasel se spominja prebirajóč te obrise na mladostna svoja leta: kako se je veselil spomladne kraljice, kako igral na domačeni holmci, kako spaval na senu, kako pod smreko vedril ali ogledaval buče pri ulnjaku. Zdaj pride kot mlad dijak ob počitnicah domú; gre k tetki na pohode, spleče na drevo trest gruške in jabolka, kuri jazbezu, sreča prestrašen dihurja, nastavlja po zimi pticam in ima svoje veselje z njimi, ali joj, toplina v sobi mu jih pomori! — G. pisatelj kaže lep dar natankega opazovanja in bistro okó! Slog je snovi primeren in naraven. A vidi se, da so se navlašč iskale posebne oblike in besede, ki pa delajo berilo mladini težko razumljivo. Tako se uporabljajo skoro vseskozi le kratke oblike v 3. plur. praes., kar je prisiljeno. Mnogo mnogo pa je tú besed, ki so deci celó neznane in jih tudi zaman iščeš po rečniku; le tri se našle pod érto tolmača. Tudi „ambrozična vonjava“ dela otrokom nepotrebno preglavico. Mladini namenjeno berilo se mora brez komentara razumeti; zatorej se naj opuščajo vse nenavadne besede

in nepotrebne refleksije, saj pa naj tudi take prirodne slike podučujejo, kakor na pr. slika „otroci in ptice“. Papir je lep, tisk prav ličen, ali ni brez tiskovnih pomot; želeli bi povrh še kazala. Sicer pa smemo knjižico vsem šolskim prijateljem priporočati.

Fizika v nižjih šolah. Metodična razprava. Spisal Fr. Hauptman. Ponatis iz „Popotnika“. Maribor 1884. Založil M. Nerat. Tisk J. Leona. Str. 25 v vel. 8°. Velja 15 kr. — V četrtrem tečaju „Popotnika“ razpravljal je g. prof. Fr. Hauptman o metodi, kako se naj podučuje „prirodoslovje v ljudskeji in meščanskeji šoli“. Te jako zaslužne razprave je izdal g. M. Nerat, urednik imenovanemu učiteljskemu listu, v posebnej knjižici. Vsi ljudski in meščanski učitelji bodo g. spisovatelju gotovo hvaležni za razna ondi nahajajoča se vodila in načela, kako se more koristno in najbolj uspešno podučevati prirodoslovje v nižjih šolah. Mi moramo razprave g. Hauptmana vsem goriko priporočati; kajti ne bode ga pazljivega čitatelja, ki bi ne erpil iz njih koristi za prirodoslovni poduk.

Zadruga. List za razpravo národno-gospodarskih vprašanj. — Dne 29. febr. t. l. začelo je izhajati v Celji „Glasilo zveze slovenskih posojilnic“. Zadruga bode izhajala enkrat na mesec ter velja 1 gld. 50 kr. na leto. Izdajatelj in lastnik je listu Mihael Vošnjak, načelnik zveze slovenskih posojilnic, ureduje ga Maks Veršec, tiska se pa v Narodnej tiskarni v Ljubljani. — Namen Zadruge je v prvij vrsti, da pospešuje cvet in razvitek denarnih naših zavodov, podajajoča navode, kako se naj oni ustanavljajo in upotrebljujejo v korist kmetskemu stanu. Potrebno je bilo tako glasilo našemu ljudstvu, in upati je, da se razširi po njem zadrugištvo v gospodarsko življenje, kakor to sedanje razmere zahtevajo.

Čakavisch-kroatische Studien. Von D. Nemanich. Erste Studie. Accentlehre. Wien 1884. Str. 70 v 8°. Ponatis iz letnika 1883. sejnih poročil fil. hist. oddelka ces. akademije znanostij. Knj. 105, zv. II. str. 505—572. — Prvo nadaljevanje Nemanichovih studij sodrzuje naglas samostavnikov srednjega in ženskega (debla na ä in i) spola. Kar smo rekli o prvem zvezku teh studij (glej Kres III. str. 584), to trdimo tudi o tem. Kakor prvi, tako kaže i ta veliko vestnost in natančnost. Zatorej so se pa tudi hrvatski jezikoslovci razveselili teh raziskavanj, kakor kaže „Vienac“ 1883, str. 671. Dalje pa lahko tudi omenimo, da se je prof. Jagić v svojem Arhivu za slovansko jezikoslovje VII. zv. 3. str. 490 sl. prav povoljno izrazil o koristnem in natančnem delovanji našega rojaka.

Slovanstvo ve svých zpěvech. Sborník národních a znárodných (významných) písní všech slovanských národů. Pořádá, harmonisuje a vydává Ludvík Kuba v Hoře Kutné. — Podjetje, ki ga tukaj naznanjamo, stavi si pod geslom: „Poznejme se!“ isti namen, kakor ga ima Kubačeva Zbirka jugoslovanskih národnih pesnij. Le okrožje, ktero si je česki izdajatelj L. Kuba izbral v svoje delovanje, je neizmerno veliko. „Slovanstvo ve svých zpěvech“ naj nam podaje pesni česke, moravske, slovaške (del I.), poljske (II.), veliko- in maloruske (III.), slovenske (IV.), hrvatske in srbske (V.), lužiškosrbske in bolgarske (VI. VII.). — Delo je razvrščeno na X. knjig, kterih vsaka ima po 3—6 sešitkov obsegati; celo delo bode obstajalo iz kakih 35, pri vsestranskeji podpori pa iz več sešitkov. Sešitki po dve poli obsegajoči stanejo pri izdajatelji po pošti 35 novc., 10 seš. skupaj pa 3-50 gld. Tretja knjiga, ki se baš sedaj izdeluje, obsega v prvem sešitku (32 str. v vel. 8°.) 16 pesnij; na čelu jej je pesen: Nad Tatrou sa blýska. Vsa pevska društva in čitalnice opozorimo na to važno vseslovansko podjetje. Najlažje se naročuje pri izdajatelji samem pod naslovom: L. Kuba v Hoře Kutné.

Z potulek po Slovensku. Piše Rudolf Pokorný. Sešit. III. a IV. V Praze. Tisk: Dr. I. B. Pichl a spol. — Nákladem spisovatelovým. 1884. Str. 97—192. v mal. 8°. —

Zvezek 3. in 4. teh v 2. snop. Kresovem str. 119, naznanjenih že potopisov dovede nas v sredino Trenčinskega okrožja ob reki Vagi. Zanimiv je VI. oddelek: Slovenský lid na str. 152—172.

Zlatá Praha. Ta novi česki ilustrovník, kterega smo v 2. snop. našega lista prav gorko priporočali slov. občinstvu, zasluhuje res naš pozor in obilne podpore. Ne da bi Zlatá Praha prinašala samo krasne ilustracije in izborno, raznovrstno berilo, temveč ona se tudi ozira na nas Slovence prinašajoč zdaj pa zdaj kako ilustracijo o naših krajih s pripravnim popisom, ali pa kakšno črtico o našem slovstvenem razvoju. Tako nam podaje štev. 4. sliko: „Kokerská dolina v Krajíně“ s krajepisom. Štev. 11. pa ima članek: Slovinská literatura v posledních letech. Oboje je spisal g. Lego, vešč poznavatelj jugoslovanskih razmer. Čehi se čudijo lepemu razvitku na polji našega slovstva v zadnjih letih, in upati je, da se bodo, boljše spoznavši nas in naše razmere, vztrajno potegovali za svoje brate.

Die Serben im südlichen Ungarn, in Dalmatien, Bosnien und in der Herzegovina. Von Theodor Ritter Stefanović Vilovsky. Mit einem Anhang: Die süd-ungarischen Bulgaren. Von Géza Czirbusz. Wien und Teschen. Verlag der k. k. Hofbuchhandlung Karl Prochaska 1884. Str. 403. v 8°, velja 3 glđ. — To je naslov XI. knjigi iz znane Prochaskove zbirke: Die Völker Oesterreich-Ungarns. Za nas Slovence je najbolj zanimiv oni del, ki razpravlja o narodnem značaju, o šegah in navadah (str. 122—188), potem o duševnem življenju srbskega ljudstva (str. 189—277) in naposled o srbskem narodnem pesništvu (str. 299—339.). Z veliko pazljivostjo bode vsak prebiral tú opisane šege in navade srbskega naroda, kajti one se še v mnogih točkah zlagajo z našimi sevda zelo otmelnimi, ali navdušen in zadovoljen sam sebjó odložil bode knjigo, prebravši krasno pisane črtice o srbskem narodnem pesništvu. Željno pričakujemo torej samostalno delo o tem prezanimivem predmetu, ktero nam obeta zaslužni pisatelj Stefanović Vilovsky. Čuditi se moramo beroči na str. 96. in 290., da iznaša vse narodno premoženje bratov Srbov okoli osem milijonov glđ. Tedaj ima srbski narod na Ogrskem dohodkov od celih 8 mil. vsako leto za svoje kulturne svrhe porabiti! Crkveno, samostansko in šolsko premoženje je nad 6½ mil., dočim zasebne ustanove za crkvene, šolske in literarne svrhe blizu 1½ mil. glđ. znašajo. Sploh se je narod srbski po svojej lastnej moči povzdignol na isto stopinjo prosvete, ktero že dandanes tako častno med drugimi narodi zavzema! Vseh Srbov grškega izpovedanja je na Avstro-ogerskem in v Dalmaciji 1½ mil., v Bosni in Hercegovini 571.756, v Srbiji 1.602.013, v Črnej gori 236.000, torej skupaj 3.909.769 duš. K tem še moramo dodati 70.000 katoliških Srbov v Banatu in Bački ter 442.170 mohamedancev in 185.504 katolikov v Bosni in Hercegovini. — Konec knjige nam podaje jako zanimivih črtic o južno-ogerskih Bolgarih, kterih še tu dandanes jedva 22.000 živi. Prav stare in prvotne so še marsiktere njihove šege in navade, koje Géza Czirbusz na str. 352—400. tu in tam jako natanko opisuje. Knjiga zavzema torej odlično mesto v imenovanej Prochaskovej zbirki.

S.

Mednarodnen časopis za splošno jezikoslovje. V prvej polovici tekočega stoletja so preiskovalci sorodnih indoevropskih jezikov toliko tvarine nakopčili, da sta že 12. junija 1850. Aufrecht in Kuhn mogla proglasiti načrt časopisa: „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen“ s povabilom do jezikoslovcev, naj podpirajo z doneski namerjavani časopis. Izrekla sta, da hočeta stvariti list, ki bi združeval vse delavce na korist mladej vedi.

Dasi so nekteri učenjaki (Lobeck Aglaoph. 883.) nekako porogljivo sanskrit (staro-indščino) proglasili kot „jezik bogov“, vendar je ta letnik krepko napredoval. V kratkem času se je celó uvidelo, da ne zadostuje več samo eden list rastočim potrebam, in to glasilo se je moralo celó dopolniti s prilogo: „Beiträge auf dem Gebiete der arischen, celtischen

und slavischen Sprachen“, katerih je izšlo osem zvezkov. Že v početku je Schleicher ki je izdaval „Beiträge“, izrazil željo, naj se oba lista zlijeta v eno telo pod skupnim imenom, ali praktični oziri so se temu ustavljali.

S časom pa so se spisi, ki so obravnavali sorodne jezike, jako množili; tudi je bilo čestokrat težko določiti, v kateri list sodi prav za prav marsikak poslan spis; kajti v razpravah se je jezikoslovno polje vedno širilo. Zaraditega sta se leta 1875. oba lista združila v eden letnik pod imenom: „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. Unter Mitwirkung von E. W. A. Kuhn, A. Leskien u. Joh. Schmidt, herausgegeben von A. Kuhn.“ Vsakemu teh zvezkov je raznovrstne „indices“ pisal avstrijski učenjak Alojz Vaniček, poprej gimnazijski ravnatelj, zadnji čas vseučilišni profesor za primerjajoče jezikoslovje in staroindično na českem oddelku praške univerze. Zaraditega se je sam imenoval: „Registrator der vergleichenden Sprachwissenschaft.“*

Tudi drugi narodi so začeli pestovati to vedo in si večje ali manjše časopise stvarjali. Na vseučiliščih so se ustanovljale stolice za primerjajoče jezikoslovje. Pripoznati pa se mora, da so v tem oziru Nemci največ storili. To izreka brez okolšev tudi Jagić v predgovoru svoje knjizici: „Die Wurzel de im Slavischen.“ Tvarina pa je prihajala vedno obširnejša in zdaj je pojedincu že nemogoče, primerjajoče jezikoslovje in sanskrit ob enem pošteno premagovati. Zaraditega se na velikih vseučiliščih na pr. na Dunaji, v Berlinu, Lipskem in tudi še po drugod primerjajoče jezikoslovje in sanskrit po dvojih strokovnjakih predava. Prvo stroko zastopata na pr. na Dunaji in v Berlinu Fr. Müller in Joh. Schmidt, drugo G. Bühler in A. Weber.

Tudi Kuhnov časopis je dobil sotrudnika; pomagajo mu „Bezenberger's Beiträge“. Če se pa ne jemlje ozir samo na sorodne jezike, nego se gleda tudi dalje čez meje in se obrača pozornost na početek jezika, na fysicalične pogoje izgovaranja, na zvezo jezika z mišljenjem in izraževanjem mislij, na razmero jezikoslovne vede do najvišje vednosti, do modroslovja sploh: tedaj pa se dvignemo do one stroke, ktere je ime „splošno jezikoslovje“. Tistim jezikoslovcem, ki svojo vedo v tem obsegu pestujejo, služi kot organ Lazarus in Steinthal's Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft. Pa tudi ta list je dobil sedaj svojega sotrudnika, a s to zanimivo izpremembo, da se morejo v njem objavljati razprave v nemškem, francoskem, angleškem, italijanskem, latinskem in izjemoma tudi v drugih jezikih. Šestnajst let po početku tekočega stoletja odkril je Bopp s svojo knjigo, „Conjugationssystem“ imenovano, sorodnost staroindiskega, staroeranskega, latinskega in grškega, germanskega, litavskega in slovanskega jezika, in šestnajst let pred početkom drugega stoletja imamo časnik, v katerem se v največjih kulturnih jezikih piše o splošnem jezikoslovju. Ime temu časopisu je: Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft, herausgegeben von F. Techmer, Leipzig. Izhaja pa vsako leto v dveh debelih zvezkih in velja gl. 7.50. Sodelavci so mu med drugimi Ascoli v Milanu, Coelho v Lisaboni, Fleischer in Georg von der Gabelentz in Leskien v Lipskem, Miklošič in Fr. Müller na Dunaji, M. Müller v Oxfordu, Oppert v Madrasu, Radlaw v Kazanu, Rosny v Parizu, Whitney v New-Haven (Amerika) in drugi. Uvod je napisal Pott, nestor jezikoslovcev pod naslovom: Einleitung in die Sprachwissenschaft; potem razklada zelo obširno izdajatelj sam: Naturwissenschaftliche Analyse und Synthese der hörbaren Laute; in nato sledi več manjših razprav v navedenih jezikih. Knjigo krasi lepa slika W. Humboldta.

* Ta učenjak je spisal latinsko slovnico, s posebnim ozirom na zgodovinski razvitek jezika, potem mali in veliki etymološki slovar latinskega jezika, slovar tujk v latinščini. Preteklo leto je umrl, še le nekaj nad 50 let star. „Politik“ je bila takrat poročala, da je v rokopisu zapustil etymološki slovar staroindiskega jezika.

Ko sem bil pred osmimi leti v „Zori“ v članku: „V letih tekočih“ naznanil, da sta se „Kuhnova Zeitschrift“ in „Beiträge“ združila, nisem mislil, da bomo videli v enem desetletji časopis, v kateri pišejo učenjaki raznih narodov, vsak v svojem jeziku.

Naravoslovskeji vedi se priznava, da je tekočemu stoletju dala drugo lice, da dirjajo brzovlaki z ogromno hitrostjo iz dežele v deželo, da plujejo parobrodi po širni morskeji planjavi, da švigajo besede po žici od enega dela sveta v drugi; pa tudi jezikoslovna veda je njena vredna in enakovrstna sestrica, kajti ona združuje razumnike raznih narodov v lepo složno delovanje.

K. Glaser.

Dodatek k sestavkoma: Ime Vraz. V Kresu IV. str. 155. navedel je g. L. Žvab nekatere listine iz 14. stoletja, v katerih se nahaja ime Vraz, Vras, potem Leonardo in Ivan Vras de Duino, in trdi z R. Pichlerjem, da ta divinski Vras ni bil Divinee, ampak bržkone Korošec. „Vras in plemenita koroška obitelj Vraz (Fraz) sta morebiti jednega pokolenja.“

Vsled tega sestavka bi se utegnel marsikteri čitatelj vprašati, ali naš Stanko Vraz in plemenita koroška obitelj Vraz (Fraz) nista morebiti tudi jednega pokolenja.

V drugem sestavku o imenu Vraz str. 156. č. g. D. Trstenjak to indirektno zanika, češ imena Vraz v latinskih listinah omenjena morajo se čitati Fras, in dotični Vrazi ali Frasi so bili izvestno Nemci. Stanka Vraza prvotno ime je sicer tudi nemško Frass, katerega si je on le iz neskončne ljubezni do slovanstva premenil v Vraz, ali z nemškim imenom Frass nahaja se mnogo čisto slovenskih rodovin vzlasti v Slovenskih goricah, kjer so bržkone nasledniki krvnih sodnikov, ki so se po nemško imenovali Fräs, dobili to ime.

Ne da bi zanimivo razpravo Trstenjakovo o nastanku slovenskih Frassov zanikal, tudi ne da bi Stanka Vraza slovensko pokolenje tajil, hočem vendar tukaj na dve okoliščini opozoriti, vsled katerih slobodno mislimo, da bi naš Stanko Vraz vendar utegnel biti s koroškimi Vrazi enega pokolenja. Kakor znano bil je Stanko Vraz rojen v Ceroveci blizu Jeruzalema skoro v sredini krasnih ljutomerskih gor, in kolikor je meni znano, ki sem bil rojen le pol ure od Cerovca na Hujbaru in sem od svoje domačije lahko vsak dan Vrazovo domačijo videl, ne nahaja se ne v Ceroveci in ne v bližini nobena druga rodovina z imenom Frass. Že iz tega pač smemo sklepati, da se je bila bržkone Frassova rodovina od drugod priselila v Cerovec.

Od kod pa so se Frassovi v Cerovec priselili, pové nam njih hišno ali domače ime. Domače ime Frassovih je Korošec, pri Koroščevih. Sosedje in bližnji ljudje skoro nikoli Frassovim drugače ne pravijo, nego „Koroščevi“; in vzlasti v prejšnjem času bilo je to ime tako navadno, da jih mnogo uiti znalo ni, da imajo Koroščevi še drugo pisno ime. Zdaj ko se začinjajo sploh domača imena, na ktera se v šoli in v uradih noben ozir ne jemlje, opuščati, pravi se tudi Koroščevim že bolj pogostoma Frassovi, vendar še je domače ime sploh znano in navadno. Od kod bi pa imeli Frassovi ime Korošec, če ne od tod, ker je prvi Frass v Cerovec prišel iz Koroškega.* Kdaj se je to zgodilo in iz katerega koroškega kraja, tega pač ne morem povedati, ali iz matičnih knjig pri Svetinjah ali pri sv. Miklavži dalo bi se morebiti še tudi to dognati. Meni se je vedno čudno zdelo, da v tolikih Vrazovih životopisih še do zdaj ni nihče omenil Vrazovega domačega imena. Veseli me torej, da sta mi omenjena sestavka v Kresu dala povod, popraviti to nedostatnost. Še bolj bi me pa veselilo, ko bi kdo, ki ima priložnost in dobro voljo, o tem dalje preiskoval ter pričel aspeh svojih preiskavanj na čast in slavo Vrazovemu imenu!

Ivan Skuhala.

* Mogoče. Meni so znani koroški plemiči: Fraz de Puch (1116—1173), tudi pisan: Vraz de Puch. V arlberskem „Bruderschaftsbuch-u“ imenuje se Otto Vraz (1146), tudi plemič: Fräss von Ehrfeld mi je znan. Niclas der Fraz (Criminalrichter) in Roth živel je na Koroškem okoli 1402.

D. T.

† **Ivan Vesel-Koseski.** Dne 26. marca ob 4 $\frac{1}{4}$ popoldne zaspal je mirno v Gospodu slavni naš pesnik Ivan Vesel-Koseski, c. kr. finančni višji svetovalec v pokoji v Trstu. Koseski je še bil eden istih redkih mož slovenskih, ki so zagledali svet koncem osemnajstega stoletja; kajti rojen je dne 12. sept. l. 1798. v vasi Koseze blizu Moravc na Gorenjskem. Že l. 1817. zloži prvi svoj in sploh prvi slovenski sonet „Potažba“ mimo nemškega „Der Trost“. Pozneje je rajši pel nemške pesni po Schillerjevem zgledu in navodu in stoprav odkar so se l. 1843. porodile „Novice“, jel je prav za prav še le ubirati strune slovenskega pesništva. V 46. letu svoje starosti zložil je znani svoj umotvor: Slovenija cesarju Ferdinandu o njegovem prihodu v Ljubljano 1844, ki se je bila posebej natisnena kot priklada pridejala bralcem „Novic“. Od tedaj pa je bil Koseski glavni sodelavec „Novicam“ do svoje nevarne bolezni l. 1852. Od te dobe pa začne njegov pesniški duh pojemati; bila ga je strla bolezen, in tudi starost je prozaično uplivala na-nj. Zatorej so umotvori te dobe manjše slovstvene vrednosti nego oni do l. 1852.

Ni ga pesnika in sploh slovstvenika pri nas, ki bi se bilo toliko pisalo o njem že za njegovega življenja dnij, kakor o Koseskem, in to v celó nasprotnem smislu; nekteri so ga imenovali prvega pesnika slovenskega, drugi pa so ga zopet devali na nič. Ali vse skrajnosti se sčasoma poravnajo, mnenja se sčistijo, in naposled pridejo pravi nazori na dan. In tako se že dandanes, ko žaluje ves narod slovenski na njegovem grobu, sploh priznava visoko in važno mesto, katero zavzema Koseski v razvitku ne le národnega našega pesništva, temveč vsega kulturnega življenja. Mogočen je bil njegov upliv na Slovence v prvej svojej dobi od l. 1844—1850; neizmerno se vzbujali njegovi proizvodi v mladih sreih národno zavest. Koga ni v mladostnih letih navdušil njegov: „Kdo je mar!“ Kdo se ni čutil navdahnena goreče ljubezni do svojega roda, ko mu je donelo na uho: Biti slovske krvi, bodi Slovencu ponos — Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti! — Tako je pel Koseski bralcem „Novic“ h koncu l. 1845. In kaj vidimo danes pred seboj? Iz semena, katero so z njim vred i drugi položili v zemljo, vzrastlo je lepo drevesce, ki nam že donaša lastnega sadú. In dokler bodo uživali ta sad potomci našega roda, vedno se bodo častno spominjali, da je zasadil in cepil to drevesce z družimi vred tudi naš neumrlí pesnik Ivan Vesel-Koseski!

† **Alban Stolz.** V Freiburgu v Brizgavi je umrl dne 16. oktobra 1883 professor bogoslovja dr. Alban Stolz, tudi izven nemških dežel dobro poznan katoliški pisatelj, ki je s svojimi poljudnimi spisi veliko pripomogel, da se je na Nemškem kljub nasprotnemu prizadevanju protestantov katoliška zavest pri katolicanih ne le ohranila, ampak vedno bolj širila in utrjevala.

Alban Stolz se je narodil 3. februarja 1808 v mestici Bühl pri Baden-Badenskem. Srednje šole je dovršil v Rastattu, višje pa v Freiburgu in Heidelbergu. Leta 1833. je bil v duhovnika posvečen ter 8 let služboval v dušnem pastirstvu. L. 1841. je postal gymnasijski profesor v Bruchsalu, l. 1843. prefekt v bogoslovji in 1846. professor bogoslovja v Freiburgu. V tej službi je ostal do svoje smrti. Alban Stolz je veliko napisal. Vsi njegovi spisi namenjeni prostemu ljudstvu pa merijo nató, da bi se v ljudstvu katoliška zavest vzbujala in krepila. Poleg nekterih manjših sestavkov imamo Slovenci dve večji njegovi knjigi poslovenjeni, namreč: 1. Očenaš in deset božjih zapovedij, razložil Alban Stolz, poslovenil Anton Oliban. V Ljubljani 1854. Založil Jožef Blaznik. 16 $\frac{1}{2}$. Str. 296. 2. Križana usmiljenost ali življenje sv. Elizabete. Spisal dr. Alban Stolz, poslovenil P. Krisogon Majar. Izdala družba sv. Mohorja 1882. 8 $\frac{1}{2}$. Str. 198. Zadnje delo Stolzovo je bil koledar za l. 1884., v katerem je razložil osem izveličanskih čednostij. J S—a.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.